

PRIRUČNIK ZA POLICIJSKE SLUŽBENIKE/CE

PRIRUČNIK ZA POLICIJSKE SLUŽBENIKE/CE

ZA RAD SA LGBTIQ OSOBAMA

Finansirano
od strane Evropske unije i
Savjeta Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Savjeta Evrope

AUTORI/KE

MARIJANA LAKOVIĆ DRAŠKOVIĆ

MILORAD MARKOVIĆ

JELENA ČOLAKOVIĆ

DR TEA DAKIĆ

IZDAVAČ

JUVENTAS

OKTOBARSKE REVOLUCIJE 78

81000 PODGORICA

TEL/FAX: +382 20 657 098

E-MAIL: JUVENTAS@T-COM.ME

WWW.JUVENTAS.CO.ME

ZA IZDAVAČA

IVANA VUJOVIĆ

DONATOR

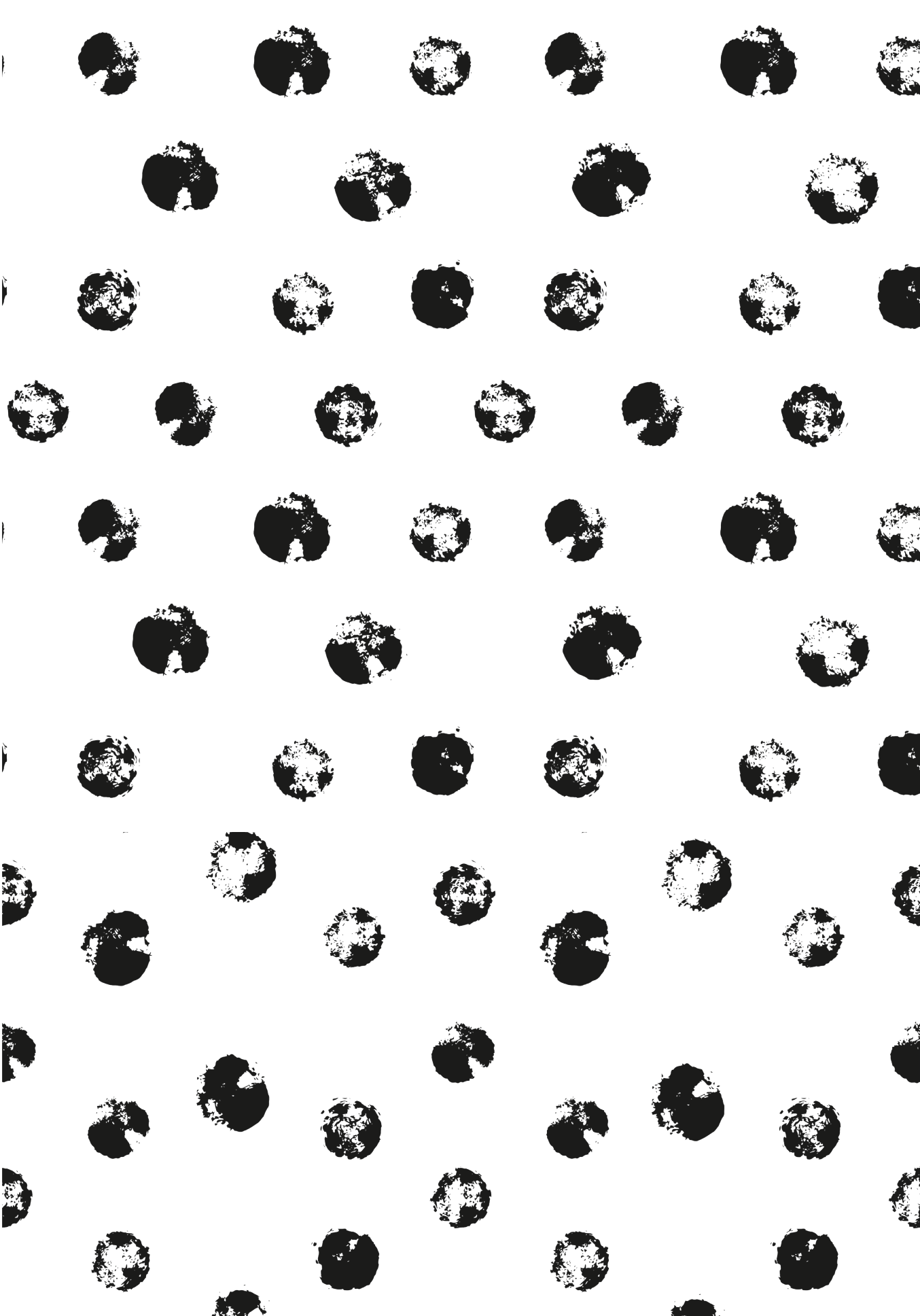
TREĆE, DOPUNJENO, IZDANJE PRIRUČNIKA, DIO JE AKTIVNOSTI PROJEKTA „PROMOCIJA RAZLIČITOSTI I JEDNAKOSTI U CRNOJ GORI“, KOJI SPROVODI SAVJET EVROPE U OKVIRU ZAJEDNIČKOG PROGRAMA EVROPSKE UNIJE I SAVJETA EVROPE „HORIZONTAL FACILITY ZA ZAPADNI BALKAN I TURSKU 2019-2022“. STAVOVI I MIŠLJENJA IZRAŽENA U PRIRUČNIKU NE IZRAŽAVAJU NUŽNO ZVANIČNE STAVOVE EVROPSKE UNIJE I SAVJETA EVROPE.

PRVO IZDANJE NASTALO JE UZ PODRŠKU AMBASADE VELIKE BRITANIJE U PODGORICI. DRUGO IZDANJE NASTALO JE UZ PODRŠKU EVROPSKE UNIJE POSREDSTVOM DELEGACIJE EVROPSKE UNIJE U CRNOJ GORI.

U PRIRUČNIKU SU KORIŠĆENE FOTOGRAFIJE CRNOGORSKE LGBTIQ ASOCIJACIJE QUEER MONTENEGRO SA ODRŽAVANJA MONTENEGRO PRIDE-A 2014.

PRIRUČNIK ZA POLICIJSKE
SLUŽBENIKE/CE
**ZA RAD SA
LGBTIQ OSOBAMA**

PREDGOVOR

Da bi prava LGBT osoba bila zaštićena, policija treba biti upoznata sa svim specifičnostima ugroženosti prava ovih osoba.

Crna Gora prolazi kroz ubrzane promjene propisa, podjele nadležnosti unutar sistema, shvatanja prava i sloboda i načina na koji se ta prava i slobode štite. Dugogodišnja zapostavljenost teme ljudskih prava LGBTIQ dovela je do konfuzije među pružaocima usluga onda kada je otvoreno pitanje homofobije u crnogorskom društvu, s opravdanim ispostavljanjem različitih zahtjeva za izmjene u postupanju prema LGBTIQ osobama i izmjene u zakonima kojima se trenutno ograničavaju prava LGBTIQ osoba, a ove osobe dovode se u neravnotežan položaj u odnosu na heteroseksualne.

Da bi ljudska prava LGBTIQ osoba bila zaštićena, policija treba biti upoznata sa svim specifičnostima ugroženosti prava ovih osoba i karakterističnim situacijama u kojima se ta prava krše. Pravila struke nalažu da policajac/ka koji s poštovanjem prilazi žrtvi i ispunjava svoju dužnost na isti način prema svim osobama koje se u datom momentu nalaze u Crnoj Gori. U prethodnom periodu bilo je slučajeva kad ni sami policajci/ke nijesu prepoznavali da svojim činjenjem ili nečinjenjem dodatno diskriminišu ili ugrožavaju prava LGBTIQ osoba. Crna Gora se i u tom smislu mijenja pa smo svjedoci sve većeg broja pozitivnih primjera postupanja policije u kontaktu s LGBTIQ osobama, posebno kad su LGBTIQ osobe žrtve nasilja i diskriminacije. Posebno se ističe profesionalan odnos policije pri organizaciji bezbjednosti na održanim Povorkama ponosa.

Autoritarno, tradicionalno društvo, kakvo je svakako crnogorsko, na ljudska prava LGBTIQ osoba gleda kao na specijalna prava. Tako nekad možemo čuti da se raspravlja o tome treba li ovim osobama **dati** prava i ukoliko da o kojim se to pravima govori. Isti princip primjenjivan je u prošlosti za prava o kojima danas nema spora, pa su, recimo, žene pravo glasa u Crnoj Gori dobile tek 1945. godine.

Ljudska prava štite sve nas bez obzira na naša lična svojstva i ova činjenica mora biti nesporna, ne samo u teoriji, nego i u praksi.

U istraživanju koje je sproveo IPSOS 2016, za potrebe Juventasa, a u okviru projekta "Doprinos unapređenju kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori", 13% ispitanika navodi da je opravdano tući LGBT osobe samo zbog toga što ih privlače osobe istog pola. Ohrabruje donekle podatak, da većina, 60% ispitanika navodi da bi policiji prijavili nasilje nad nekom LGBT osobom ukoliko je do njega došlo samo zbog njegove ili njene seksualne orijentacije. Istraživanje rađeno u decembru 2019. godine koje je sprovele agencija "Kantar" takođe za potrebe NVO Juventas, a u okviru projekta "Integrisani i sistemski pristup unapređenju kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori" pokazalo je da i dalje, tri godine nakon, velika većina građana ne smatra prihvatljivim nasilje nad pripadnicima LGBTIQ zajednice, te da bi više od polovine građana/ki Crne Gore bilo spremno da takvo nasilje prijavi. Ipak, treba imati

na umu socijalnu poželjnost ovakvih odgovora i istaći da krajem 2019. godine postoji i onih 8% građana/ki koji otvoreno ističe da im je nasilje nad ovim osobama prihvatljivo. Uz sve navedeno, treba imati na umu da su ranija ispitivanja sprovedena među LGBTIQ osobama, ukazivala na nedostatak povjerenja LGBTIQ osoba u policiju, posebno kad je u pitanju prepoznavanje nasilja, poštovanje dostojanstva ličnosti i očuvanje prava na privatnost. Tako počinioci/teljke prekršajnih i krivičnih dijela, na primjer nasilja, ostaju nekažnjeni. **Iz ovog razloga, očuvanje već uspostavljene dobre saradnje sa civilnim sektorom koji radi u ovoj oblasti je ključna, a treba neprestano raditi na izgradnji i održavanju povjerenja između policije i LGBTIQ zajednice.**

Priručnik koji imate pred sobom zapravo je podsjetnik kako policija, da bi svoj posao obavljala na odgovarajući način, treba da postupa u poštujućoj komunikaciji sa žrtvama homofobičnog i transfobičnog nasilja ili uopšte s LGBTIQ osobama.

Ovaj priručnik, prvi ovoga tipa u Crnoj Gori, sadrži osnovne principe postupanja policije u kontaktu sa žrtvama homofobičnog nasilja i diskriminacije. Sveobuhvatan je i veoma čitljivo i pregledno daje objašnjenje društvenih okolnosti koje dovode do homofobičnog nasilja, ali i detaljno prikazuje zakonske propise kojima se ovo polje uređuje, a kojih se profesionalci/ke iz oblasti bezbjednosti trebaju pridržavati. Poseban kvalitet priručnika predstavljaju smjernice za postupanje policije u slučaju homofobičnog nasilja. Izdvojene su i preporuke za postupanje u slučajevima kad je žrtva maloljetna.

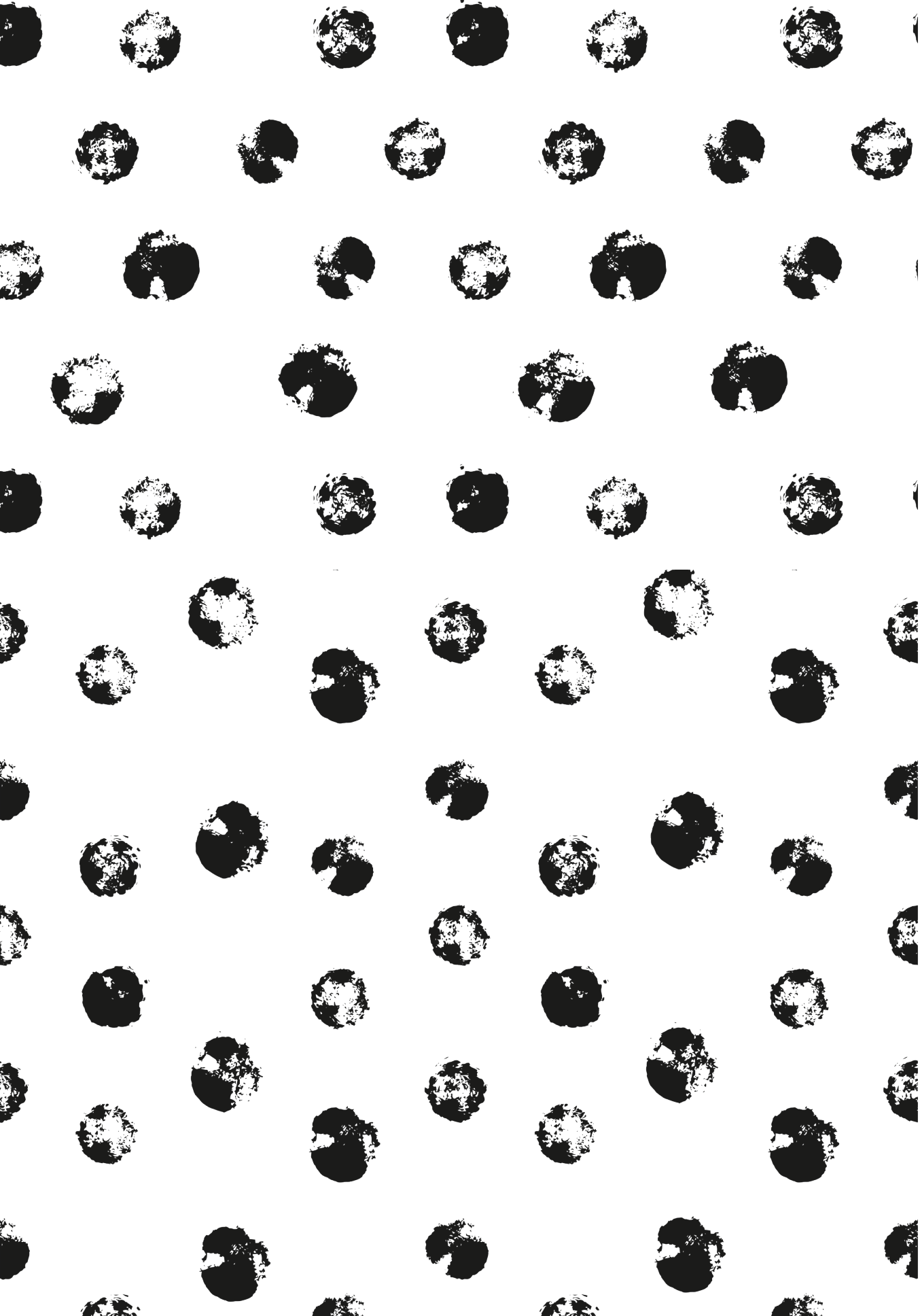
*Prvo izdanje priručnika štampano je u okviru projekta „Unapređenje kvaliteta servisa za LGBT osobe“ koji je implementirao NVO Juventas, a finansijski podržala Britanska ambasada u Podgorici. Dopunjeno i drugo izdanje priručnika za policijske službenike predstavljalo je dio projekta **“Doprinos unapređenju kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori”**, koji je nevladina organizacija Juventas sa partnerima realizovala sa glavnim ciljem jačanja uloge civilnog društva i aktivista za ljudska prava u promociji ljudskih prava LGBT osoba. Projekat se implementirao u partnerstvu sa LGBTIQ Asocijacijom Kvir Montenegro i NVO Institutom za pravne studije, uz finansijsku*

podršku Delegacije Evropske Unije u Crnoj Gori. Ovo, odnosno treće izdanje priručnika, dio je aktivnosti projekta „Promocija različitosti i jednakosti u Crnoj Gori“ koji sprovodi Savjet Evrope u okviru druge faze Horizontalnog instrumenta za Zapadni Balkan i Tursku (HF II) Evropske unije/Savjeta Evrope. Cilj ovog projekta je da doprinese unapređenju funkcionisanja mehanizma za zabranu diskriminacije, te pristupa ranjivih grupa istom, a sve u skladu sa evropskim standardima i najboljom praksom. Poseban fokus će biti na borbi protiv diskriminacije, uključujući diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta, govoru mržnje, kao i zaštiti ljudskih prava LGBTI osoba i to kroz reviziju zakonodavstva i politika, izgradnju kapaciteta, ali i implementaciju kampanja na različitim nivoima, uključujući i lokalni.

Samo interesovanje za priručnik i prepoznavanje potrebe za daljom edukacijom iz ove oblasti predstavlja ohrabrujuću polaznu osnovu za stvaranje društva jednakih mogućnosti, jednakih prava, društva u kom svi činioci uživaju benefite demokratskog, građanskog uređenja.

Ivana Vujović

Izvršna direktorica NVO Juventas
Podgorica, decembar 2020. godine

UVOD

RJEČNIK POJMOVA

Ovaj priručnik namijenjen je policijskim službenicima, koji u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava imaju veoma značajnu ulogu.

UVOD

Ovaj priručnik namijenjen je policijskim službenicima, koji u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava imaju veoma značajnu ulogu. Da bi je uspješno realizovali, moraju biti ubijeđeni da svojim radom obavljaju misiju od životnoga interesa za građane/ke i stvaranje harmoničnih odnosa među njima. S tim u vezi, značajno je da policija bude što više edukovana o problematici s kojom se u ostvarivanju svog posla srijeće, kao i o postupanju koje najviše odgovara situacijama u kojima djeluje.

Da ne bi bilo nesporazuma u vrednovanju postupanja, ono mora biti oslonjeno na poštovanju standarda, koji proističu iz međunarodnih konvencija i drugih dokumenata usvojenih od strane države o čijoj se policiji radi i njenog zakonodavstva. Priručnik je namijenjen policiji Crne Gore da se podsjeti i/ili doedukuje u pogledu poznavanja ljudskih prava LGBTIQ osoba. Sadrži i uputstva za postupanje policije pri zaštiti od diskriminacije i nasilja pripadnika/ca ove zajednice.

RJEČNIK POJMOVA

AUT: Termin koji opisuje osobu koja se seksualno/rodno/polno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

AUTOVANJE: Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili transrodna. Osnovno je ljudsko pravo svake osobe da odlučuje da li će, kada i kome pričati o svojoj seksualnoj orijentaciji/rodnom identitetu. Autovanje LGBT osoba bez njihovog znanja i odobrenja nije prihvatljiva niti u bilo kom slučaju opravdana praksa.

ASEKSUALNOST: Odsustvo seksualne orijentacije ili nedostatak interesovanja i želje za seksom. Aseksualne osobe imaju emotivne potrebe kao i svi drugi ljudi i jednako su sposobne da stupaju u intimne veze. Aseksualnost ne treba miješati s celibatom, koji je izbor ili je određen situacijom u kojoj se osoba nalazi.

BIOLOŠKI (hromozomski) POL: Pol determinisan hromozomima (XX, XY), što podrazumijeva i jasno definisane spoljašnje i unutrašnje genitalije i određeni hormonski status za muški/ženski pol.

BISEKSUALNA OSOBA: Osoba koju fizički, emotivno, seksualno i/ili duhovno privlače osobe koje pripadaju više nego jednom polu/rodu.

CISRODNA OSOBA: osoba čiji je rodni identitet i/ili rodno izražavanje u skladu sa polom pripisanim na rođenju. Suprotno od transrodna osoba (vidi dolje).

DISKRIMINACIJA: Diskriminacija je svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom

licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili polnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima..

INDIREKTNA DISKRIMINACIJA: Situacija u kojoj naizgled neutralne procedure ili prakse stavljaju osobu u nepovoljniji položaj u odnosu na druge (npr. zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta).

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA: Svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje bazirano na više od jednog osnova za diskriminaciju pobrojanim u prethodno datoj definiciji diskriminacije.

INSTITUCIONALIZOVANA DISKRIMINACIJA: Sistem koji se ogleda u činjenici da institucije moći (mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) favorizuju jednu grupu (ili neke odlike) naspram drugih.

DOŽIVLJENA DISKRIMINACIJA: Iskustvo diskriminisanе osobe, njen subjektivni doživljaj. Doživljena diskriminacija se ne mora podudarati sa zakonskom definicijom diskriminacije.

VIKTIMIZACIJA: Specifičan termin koji označava diskriminaciju osobe zbog podnošenja tužbe ili učešća u procesu koji je pokrenula druga osoba u svojstvu svjedoka.

UZNEMIRAVANJE: Svaki čin ili ponašanje koji žrtva doživljava nepoželjnim, koji može biti povezan sa žrtvinom seksualnom orijentacijom, rodnim identitetom/ izražavanjem i/ili kao uvredljiv, ponižavajući, odnosno kao čin zastrašivanja. Može uključiti izgovorene riječi, gestove ili produkciju, objavljivanje ili puštanje u promet pisanih riječi, slika ili drugih materijala.

GEJ (muškarac): Muškarac koga fizički, emotivno, seksualno i/ili duhovno privlače isključivo osobe istog pola/roda.

HETEROSEKSIZAM: Pristup koji zagovara da je heteroseksualnost jedini legitimni oblik ljudske seksualnosti, te ignoriše i osporava postojanje drugih seksualnih orijentacija.

HETEROSEKSUALNI MUŠKARAC / HETEROSEKSUALNA ŽENA / HETEROSEKSUALNA OSOBA:

Osoba koju fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog pola. Heteroseksualna osoba ne mora imati seksualna iskustva s osobom suprotnog pola da bi se definisala kao heteroseksualna.

HOMOSEKSUALNA OSOBA: Osoba koju fizički, emotivno, seksualno i/ili duhovno privlače isključivo osobe istog pola/roda.

HOMO- / BI- / TRANSFOBIJA: Oblik kulturnih i socijalnih predrasuda koje se manifestuju kao strah, averzija, diskriminirajuće ponašanje i nasilje prema osobama koje su homoseksualne ili biseksualne orijentacije te različitog rodnog identiteta, odnosno izražavanja. Kao i sve fobije, predstavlja iracionalan strah. Institucionalna homo-/lezbio-/bi-/transfobija manifestuje se kroz zakonske sankcije, patologizaciju i nepostojanje (ili postojanje neodgovarajućih) mehanizama za suzbijanje nasilja i diskriminacije. Društvena homo-/lezbio-/bi-/transfobija manifestuje se u formi fizičkog i drugih oblika nasilja, govora mržnje, diskriminacije, prijetnji, marginalizacije, društvene isključenosti, ismijavanja i uvreda.

INTERPOLNA OSOBA: Osoba čije biološke polne karakteristike (unutrašnji i spoljašnji polni organi, hormoni, hromozomi i sekundarne polne karakteristike) ne spadaju u jasno definisane muške ili ženske kategorije, ili spadaju u obje kategorije.

IZLAZAK IZ ORMARA/SJENKE/TIŠINE (eng. coming out of the closet ili, kraće - coming out): predstavlja proces prepoznavanja, prihvatanja predstavlja proces prepoznavanja, prihvatanja, otkrivanja svoje seksualne orijentacije i/ ili rodnog

identiteta drugim osobama i identifikacija sa homoseksualnom/ biseksualnom/trans zajednicom.

LEZBEJKA: Žena koju fizički, emotivno, seksualno i/ili duhovno privlače isključivo osobe istog pola/roda.

LGBT: Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne osobe.

LGBTTIQ: Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, interpolne i queer osobe.

KROSDRESSING (cross-dressing): Nošenje odjeće koja tradicionalno ili stereotipno pripada drugom polu u određenoj kulturi. Postoje varijacije u stepenu u kojem se osoba preoblači: od jednog do svih komada odjeće. Osobe koje su identifikuju kao kros dreseri obično ne žele da modifikuju tj. prilagode svoj pol rodnom izražavanju već su u potpunosti zadovoljne njime.

KVIR (queer): Pojam koji označava svaki oblik odstupanja od uobičajenih društvenih konstrukata i normi ponašanja. Suština kvir teorije je dekonstrukcija i odbijanje nametnutih normi, bilo da se radi o seksualnosti, rodu, polu bilo o drugim entitetima, a polazi od činjenice da identitet nije fiksna, već je promjenljiv, odnosno fluidan. Termin kvir (queer) se ne odnosi isključivo na LGBTI osobe.

MSM ili muškarci koji imaju seks sa muškarcima: Odrednica za biološke muškarce koji imaju seksualne odnose sa drugim muškarcima, bilo da se osobe deklariraju kao homo-/biseksualne bilo kao heteroseksualne. Homo-/biseksualna orijentacija odnosi se na seksualnu/emocionalnu privlačnost između muškaraca i nužno ne podrazumijeva bilo kakvu seksualnu istoriju, dok se MSM posmatra kao kategorija vezana za seksualno ponašanje, a ne kao seksualna orijentacija.

NEBINARNA OSOBA¹: osoba koja se rodila kao beba bilo kojeg pola, ali se ne osjeća ni kao muškarac ni kao žena, ili se osjeća i kao muškarac i kao žena ili nešto treće.

POVORKA PONOSA (eng. pride): predstavlja manifestaciju koja upozorava na predrasude, diskriminaciju i nasilje koje doživljavaju osobe ne-heteroseksualne orijentacije i ukazuje na neravnopravan tretman u društvu. Povorke ponosa i marševi datiraju od juna 1969, kad je organizovan Stonvol (Stonewall) protest, gdje su LGBTI osobe iz Njujorka protestovale na ulicama nekoliko dana protiv upornog policijskog uznemiravanja. Sljedeće godine pobuna je obilježena demonstracijama u nekoliko američkih gradova, i od tada su se godišnje demonstracije protiv homofobije i proširile po svijetu.

POLNE KARAKTERISTIKE: tjelesne osobine nekog lica koje se odnose na pol, uključujući genitalije, gonade i ostale polne i /ili reproduktivne anatomske strukture, hromozome, hormone i sekundarne polne karakteristike, a koje ne moraju oslikavati društvene norme ili medicinske definicije muškarca ili žene i mogu biti prisutne u različitom stepenu.

PRILAGODAVANJA POLA podrazumijeva fizičke i/ili socijalne intervencije sa ciljem da osoba živi u skladu sa svojim rodnim identitetom. Može podrazumijevati uzimanje hormonske terapije, neke od operacija (npr. uklanjanje grudi/ ugradnju grudi; operacije uklanjanja reproduktivnih organa i/ili rekonstrukciju polnih organa – pravljenje vagine ili penisa); može podrazumijevati sve to zajedno, ali i ništa od ovoga, već samo življenje u društvu u skladu sa sopstvenim rodnim identitetom.

ROD: Pojam koji se odnosi na društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prigodnim za muškarce i žene. Takođe, ovaj pojam podrazumijeva individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili

prevazilazi društveno zadate i formirane polne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu „muškog“ i „ženskog“.

RODNI IDENTITET: Sopstveni rodni doživljaj, koji ne mora zavisiti od biološkog pola pripisanog rođenjem. Rodni idenetitet tiče se svake osobe i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.

RODNO IZRAŽAVANJE: Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA: Emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog pola. Obuhvata heteroseksualnost, homoseksualnost i biseksualnost. Treba imati na umu da se seksualna orijentacija razlikuje od seksualnog ponašanja, jer osobe ne mogu odabrati seksualnu orijentaciju, dok ponašanje mogu, a ono može i ne mora biti u skladu sa našom seksualnom orijentacijom. Tako, osobe se mogu u određenom trenutku odlučiti na biseksualno, homoseksualno ili heteroseksualno ponašanje bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju. S druge strane, moguće je da osoba osjeća privlačnost prema istom polu, a da nikada ne preduzme nešto u tom smjeru.

SEKSIZAM: Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi pola i roda.

STREJT: Žargonski termin koji označava heteroseksualnost/heteroseksualnu osobu. Označava, prije svega, nešto pravo, bez skretanja, ali i nešto konvencionalno, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene.

TRANSRODNO (trans): Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupe koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i polnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

¹ Definicija preuzeta uz publikacije „Bukvar identiteta“ koju je kreirala Asocijacija Spektra. Bukvar identiteta nastao je uz podršku Trag fondacije kroz projekat „Osnaživanje trans-feminističkog pokreta u Crnoj Gori“.

TRANSPOLNA OSOBA: Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupe koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i polnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA: Osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nije u skladu sa polom pripisanom na rođenju.

TROUGAO / CRNI TROUGAO / ROZE TROUGAO: U Drugom svjetskom ratu nacisti su u koncentracijskim logorima ružičastim trouglom obilježavali gejove, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i seksualne radnice. U to vrijeme u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istopolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA:

Najrasprostranjeniji simbol LGBT zajednice. Verzija koju danas LGBT zajednica koristi sastoji se od 6 boja sunčevog spektra, koje simbolizuju različitost u zajednici. Zastavu je kreirao Gilbert Baker (70ih godina u San Francisku), originalna verzija je imala 8 boja, kojima je on dao i određena značenja. Šest boja koje se danas koriste po Baker-u imaju značenja:

CRVENA - ŽIVOT

NARANDŽASTA - ZDRAVLJE

ŽUTA - SUNČEVI ZRACI

ZELENA - PRIRODA

PLAVA - HARMONIJA

LJUBIČASTA - DUH

ŽIVOTNO PARTNERSTVO: zakonom uređena zajednica života dva lica istog pola, zaključena pred nadležnim organom u skladu s odredbama Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola.

ŽSŽ ili žene koje imaju seks sa ženama: Odrednica za biološke žene koje imaju seksualne odnose sa drugim ženama bilo da se deklarišu kao lezbejke bilo kao bi-/heteroseksualne. Homo-/biseksualna orijentacija odnosi se na seksualnu/ emocionalnu privlačnost između žena i nužno ne podrazumijeva bilo kakvu seksualnu istoriju, dok se ŽSŽ posmatra kao kategorija vezana za ponašanje, a ne kao seksualna orijentacija.

POGLAVLJE 1

OSNOVNI POJMOVI

- L, G, B, T, I

U javnom predstavljanju i zagovaranju ljudskih prava osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i rodnog identiteta u najvećem broju slučajeva koristi se skraćenica LGBTI.

OSNOVNI POJMOVI L, G, B, T, I

U javnom predstavljanju i zagovaranju ljudskih prava osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i rodnog identiteta u najvećem broju slučajeva koristi se skraćenica LGBTI.

L Slovo u skraćenici označava **lezbijke**² tj. žene koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola.

U literaturi je često tumačenje da riječ lezbejka potiče još iz sedmog vijeka prije nove ere, dakle prije gotovo 2700 godina, kada je grčka pjesnikinja Sapfo, rodom sa ostrva Lezbos, u svojim stihovima opjevala žensku ljubav, čime je inspirisala buduću svjetsku upotrebu ovog termina. Lezbejstvo se kao riječ koja označava emotivnu i/ili fizičku ljubav između dvije žene počinje upotrebljavati od 1870. godine, dok je prva upotreba imenice zabilježena 1925. godine.

G Slovo G u skraćenici označava gej (gay) muškarce, tj. muškarce koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola.

Kako je riječ prihvaćena u našem jeziku i već dugo je u upotrebi, može (i treba) da se piše transkribovano: gej. Ranije je riječ gej korišćena da označi muškarce i žene homoseksualne orijentacije, kao i cjelokupnu LGBT zajednicu.

Jačanjem vidljivosti i identiteta lezbejki, biseksualnih i transrodnih osoba, izgubio se smisao za ovako široku upotrebu, pa se danas njome označavaju samo muškarci homoseksualne orijentacije. Katkad se riječ i dalje koristi za označavanje životnog stila ili elemenata LGBT kulture, kao na primjer: „gej parada“, „gej kafić“ (može označavati mjesto

okupljanja, koje nije rezervirano isključivo za muškarce), „gej organizacija“ itd. Ipak, sve češće se epitet gej u ovim izrazima mijenja inkluzivnim akronimom LGBT.

B Slovo B u skraćenici označava biseksualne osobe, tj. osobe koje emotivno i/ili seksualno privlače osobe oba pola. Značenje koje pod terminom biseksualna osoba podrazumijeva „osobu koju privlače osobe oba pola“ datira iz 1914. godine.

Imenica je u tom smislu prihvaćena od 1922. godine, ali je u opštoj upotrebi zaživjela tek pedesetih godina 20. vijeka. Kao varijacija riječi biseksualan/biseksualna pojavljuje se i riječ ambiseksualan/ambiseksualna, koja međutim nije naišla na dobar prijem, te nije ni široko upotrebljavana.

T Slovo T u skraćenici označava transrodne osobe.

Termin transrodnost (**transrodan, -a, -o**) dolazi kao prevod engleske reči transgender (transdžender) koja ima isto značenje.

U našem jeziku javljaju se obje riječi, s tim što riječ transrodnost u posljednje vrijeme počinje dobijati prednost u upotrebi nad riječju transdžender. Termin transdžender skovala je sedamdesetih godina Virdžinija Prins³) po ugledu na riječ transpolnost (transsexual), da bi označila osobe koje „nemaju potrebu ili želju da promijene pol“, kao i one osobe koje se „ne definišu potpuno i striktno kao muške ili ženske, već se nalaze negdje između“. Do devedesetih godina riječ je korišćena u užem značenju, odnoseći se samo na osobe koje žive sa rodnim identitetom suprotnim njihovom polu, no odnedavno se transrodnost koristi da označi sve koji ne podražavaju tradicionalne rodne uloge muškaraca ili žena.

Izraz **trans** vrlo je često u upotrebi kao skraćenica riječi transrodnost (odnosno

² Naš jezik poznaje, mada ne priznaje, oblik **lezbejka**. U rječnicima i enciklopedijama nalazi se samo oblik **lezbijka**.

³ Virdžinija Prins (23. novembar 1913 – 2. maj 2009) bila je američka transrodna aktivistkinja. Publikovala je časopis Transvestia i osnovala „Udruženje za drugo ja“ (Society for the Second Self).

transrodan, -a, -o). Dok je termin transrodnost prihvaćen kao korektan, ne može se reći da se sve osobe čije izgled ili ponašanje potpadaju pod „rodno neprilagođene“ definišu kao transrodne. Način na koji se o transrodnim osobama piše/ govori u popularnoj kulturi, u akademskim krugovima i nauci konstantno se mijenja, posebno jer se svijest, znanja i otvorenost pojedinaca spram pitanja koja se tiču transrodnih osoba i njihovih iskustava mijenjaju i rastu.

Transrodnost kao, danas, sveobuhvatan termin, uključuje niz identiteta.

Kada je u pitanju seksualna orijentacija transrodnih osoba, osoba se može definisati kao heteroseksualna, lezbejka, gej, biseksualna ili aseksualna, isto kao i osoba koja nije transrodna. Tako na primjer, trans žena tj. osoba koja je rođena kao muškarac, a u procesu je tranzicije ka ženi, a koju privlače druge žene definiše se kao lezbejka ili gej žena. Takođe, trans muškarac, tj. osoba koja je rođena kao žena, a u procesu je tranzicije ka muškarcu, a koju privlače drugi muškarci identifikuje se kao gej muškarac.

Pod pojmom transrodnost potpadaju sljedeći identiteti:

TRANSPOLNOST

Transpolne osobe su one osobe koje imaju želju i potrebu da promijene svoj pol ili su djelimično ili u potpunosti modifikovale svoje tijelo kako bi uskladile svoj polni/rodni identitet i osjećaj sebe sa fizičkom pojavom svog tijela. Modifikovanje, odnosno prilagođavanje tijela stvarnom ličnom doživljaju podrazumijeva hormonsku i fizičku terapiju i/ili hirurške intervencije. Ovaj proces poznat je i po nazivu proces **tranzicije**. Osoba koja je rođena kao žena, koja se identifikuje i živi kao muškarac, a prilagodila je, tj. želi da prilagodi tijelo svom rodnom identitetu je **trans muškarac**. Suprotno, osoba koja je rođena kao muškarac, koja se identifikuje i živi kao žena, a prilagodila je, tj. želi da prilagodi tijelo svom rodnom identitetu je **trans žena**.

NEBINARNOST

Nebinarna osoba je osoba koja se rodila kao beba bilo kojeg pola, ali se ne osjeća ni kao muškarac, ni kao žena. Takođe, nebinarna

osoba se može osjećati i kao muškarac i kao žena ili nešto treće. **Često se nebinarne osobe susrijeću sa velikom dozom nerazumijevanja, baš zbog toga što negiraju postojanje roda i rodnih uloga, prevazilaze rodnu binarnost (postojanje samo muškog i ženskog roda) ili osjećaju da predstavljaju sve rodove.** Ukoliko želimo da doprinesemo boljem razumijevanju ovog termina uvijek možemo da se zapitamo šta je to tačno što čini muškarce muškarcima, a žene ženama. Da postavimo pitanje sebi samima: na osnovu čega mi sami znamo ko smo. Stvar je unutrašnjeg osjećaja koji kod nekih ljudi nije ono na šta je društvo uobičajeno naviklo, već nešto malo drugačije. **Malo drugačije, jer je kod svake individue (bila ona nebinarna, transrodna ili cisrodna) najvažniji lični osjećaj, mogućnost samoodređenja i sloboda da kažemo ono što zaista duboko osjećamo da za nas važi.**

TRANSVESTIZAM, KROSDRESSING (cross dressing (CD), preoblačenje)

Krosdreseri/krosdreserke (cross dressers) jesu osobe koje nose odjeću koja tradicionalno ili stereotipno pripada drugom polu u određenoj kulturi. Postoje varijacije u stepenu u kojem se osoba preoblači: od jednog do svih komada odjeće. Osobe koje se identifikuju kao krosdreseri obično ne žele da modifikuju tj. prilagode svoj pol rodnom izražavanju već su u potpunosti zadovoljne njime. Vrlo često dolazi do zablude da je krosdressing, jednostavno, pokazatelj homoseksualnosti. Otuda, potrebno je napomenuti da krosdressing ne ukazuje na seksualnu orijentaciju osobe.

Termin **dreg kvin** (drag queen) uobičajeno se odnosi na muškarca koji se oblači kao žena u svrhu zabave u klubovima, barovima ili u drugim prilikama. Termin **dreg king** (drag king) odnosi se na ženu koja se oblači kao muškarac u svrhu zabave u klubovima, barovima ili u drugim prilikama.

▮ Slovo I u skraćenici označava interpolne osobe.

Interpolna osoba je osoba čije biološke polne karakteristike ne spadaju u jasno definisane muške ili ženske kategorije, ili spadaju u obje

kategorije.

Počev od kasnog devetnaestog vijeka, medicina je postala osnovna grana koja se bavila interpolnošću. Prije toga, velika većina interpolnih osoba ostala je nezapažena od strane pravnih, vjerskih ili medicinskih ustanova, te su institucije imale priliku da se upoznaju sa samo nekoliko slučajeva godišnje. Vrlo je vjerovatno da su drugi/e sa tada nazivanim "abnormalnim" polnim anatomijama živjeli prosječne živote, bilo zato što je njihova anatomska različitost bila neprimjetna ili nije smatrana naročito važnom. Kada je novorođenče imalo visok nivo genitalne dvosmislenosti, čini se da su babice, bake i drugi lokalni autoriteti bili/e ti/te koji su određivali pol djeteta (u pogledu seksualne orijentacije, očekivalo se da će svi ljudi tada imati seksualne odnose isključivo sa onima koji su identifikovani kao "suprotni" pol; u mnogim mjestima kršenje ovog "pravila" bilo je kažnjivo nasilnim sredstvima ponekad sa fatalnim ishodom).

Dugi vremenski period će se interpolnost posmatrati prije svega kao psihosocijalni problem koji je miješao polne kategorije na društveno neugodne načine. Takva percepcija nije rijetka ni danas, međutim napredak koji se bilježi kako u međunarodnoj pravnoj, tako i medicinskoj praksi širom svijeta donosi značajne promjene u tretmanu interpolnih osoba i poštovanju ljudskih prava ovog dijela zajednice.

Najveći problemi sa kojima se interpolne osobe susrijeću danas su prije svega neadekvatan medicinski tretman nakon rođenja i tokom života, te medikalizacija interpolnosti. Kad je u pitanju medicinski tretman, najčešći problem je podvrgavanje medicinskim intervencijama (hirurškim zahvatima i/ili hormonskoj terapiji) bez davanja saglasnosti za iste, te izostanak pružanja adekvatnih informacija roditeljima kako bi donijeli/e informisanu odluku koja je u najboljem interesu djeteta.⁴

KAKO OSOBA ZNA DA LI JE L, G, B, T ILI I?

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (2001.) seksualnost je integralni dio ljudskog bića koji uključuje pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, eroticizam, emocionalnu privrženost, ljubav i reprodukciju. Na seksualnost utiču različiti spoljašnji faktori: kultura, društveni kontekst, politika, religija..., tako da je vrijednosno obojena i tabuizirana. Društveni, heteronormativni stavovi nužno utiču na razvoj našeg seksualnog identiteta u formi dvojakih vrijednosnih kategorija "dobro – loše", "ispravno - pogrešno", "normalno-nenormalno"...

Razvoj LGBT identiteta nosi dva značajana tranziciona procesa, a to su: **samo-definisanje/otkrivanje** i „**izlazak iz tišine, sjenke, ormara**“ (Carr A, 1988.). Modeli razvoja LGBT identiteta obuhvataju pet značajnih razvojnih faza:

1. **Razmišljanje** o osjećaju privlačnosti prema osobama istog pola;
2. **Potiskivanje i negiranje** sopstvenih osjećanja
3. **Svjesnost i istraživanje** sopstvene seksualne orijentacije
4. **Uzimanje u obzir** lezbejskog/ gej ili biseksualnog identiteta
5. **Integriranje** lezbejskog, gej, biseksualnog ili transrodnog identiteta u širu sliku o sebi.

Kada govorimo o procesu razvoja identiteta govorimo o intezivnom, teškom procesu praćenom, sa jedne strane ličnim preispitivanjem, osjećajem različitosti od svojih vršnjaka i nepripadnosti, suženim mogućnostima za ispoljavanje, a sa druge strane dodatnim spoljnim preprekama - homofobičnim okruženjem, stigmom i diskriminacijom.

Uprkos tome, za neke osobe ovaj proces se završava izgradnjom sigurnog i pozitivnog osjećaja vezanog za sopstvenu seksualnost, sebe i ostvarivanjem kvalitetnih odnosa sa značajnim drugim. Ipak, dešava se da osobe u odnosu na unutrašnje i spoljašnje izazove negiraju svoje istopolne seksualne osjećaje i privlačnosti i pokušavaju da se uklupe u dominantnu heteroseksualnu većinu. Ovaj

⁴ Tekst preuzet iz publikacije „Bukvar identiteta“ koju je kreirala Asocijacija Spektra. Bukvar identiteta nastao je uz podršku Trag fondacije kroz projekat „Osnaživanje trans-feminističkog pokreta u Crnoj Gori“.

proces nekad je praćen depresijom, korišćenjem psihoaktivnih supstanci, bježanjem od kuće, nekada i pokušajima samoubistva, pa i samoubistvom.

Na koji način će se ovaj proces odvijati i završiti zavisi od različitih faktora, u kojima su veoma važne procijenjene mogućnosti i povjerenje u svoje blisko okruženje i značajne osobe. Neprihvatanje sopstvene seksualne orijentacije može da bude povezano i sa internalizovanom homofobijom, koja se definiše kao sklop negativnih stavova i osjećanja prema homoseksualnosti drugih osoba i prema vlastitoj homoseksualnosti i nastaje kao posljedica procesa odrastanja u dominantno homofobičnom heteroseksualnom društvu. Posljedice ovakvog unutrašnjeg pritiska dovode do manjka samopouzdanja, stresa, osjećanja krivice, stida, straha, a često depresije, pa i samoubistva.

„Izlazak“ pred porodicu je značajan životni događaj za LGBT osobe, ali i za cjelokupnu porodicu. U zavisnosti od međusobne interakcije nakon samog saopštavanja, članovi porodice LGBT osobe, mogu biti u potrebi za dodatnom stručnom podrškom.

Kao ilustraciju situacije u Crnoj Gori, kada je porodica u pitanju, predstavimo nekoliko rezultata istraživanja među opštom populacijom, koje je u septembru 2016. godine za potrebe organizacija Juventas i Kvir Montenegro sproveo IPSOS. Naime, u Crnoj Gori je dominirao stav, koji iznosi 68% populacije da bi odrasli sebe smatrali neuspješnim roditeljem ukoliko bi saznali da im je dijete pripadnik LGBT zajednice. Samo 5% ispitanika je navelo da bi podržalo svoje dijete ako je pripadnik LGBT populacije, dok bi većina, 56% pokušao/la bih da mu/joj pomogne tako što bi potražio/la pomoć oko liječenja. Čak 18% navodi neku od drastičnijih mjera: dijete bi fizički kažnjavalo 2%, 11% bi dijete izbacilo iz kuće, a 5% bi prekinulo svaki kontakt sa njim/njom. Tri godine nakon, istraživanje iz decembra 2019. godine koje je za potrebe NVO Juventas sprovedla agencija „Kantar“ pokazalo je da većina roditelja u Crnoj Gori ne bi odbacila svoje dijete kada bi saznala da je ono pripadnik LGBTI zajednice, međutim način na koji bi većina njih pomogla i dalje podrazumjeva neprihvatanje njihove seksualne orijentacije i pomoć u tome da se ona izmijeni (u 2019. čak 70% građana)

što je, podsjećamo i naglašavamo, suprotno od interesa djeteta i zvaničnih medicinskih stavova, te nanosi štetu djetetu. U odnosu na prethodni talas istraživanja značajno je opao broj onih koji bi sebe smatrali neuspješnim roditeljem ako bi im dete bilo LGBTI osoba (u decembru 2019. godine ovaj procenat je 48%).

Za profesionalce koji rade sa LGBT osobama važno je i razumjevanje procesa kroz koji prolaze roditelji kada je „izlazak iz tišine“ djeteta u pitanju. Samo saopštavanje djeteta o svojoj seksualnoj orijentaciji za roditelje najčešće predstavlja stres, a prilagođavanje na bilo koju stresnu situaciju i neočekivanu promjenu unutar porodice zavisi od različitih faktora npr. dotadašnjeg porodičnog funkcionisanja, tranzicione faza porodičnog razvoja u kojem se porodica nalazi, fleksibilnosti porodičnog sistema, načina na koji se porodica nosi sa stresovima, stepena porodične kohezije i uvjerenja u okviru porodičnog sistema i njihove fleksibilnosti.

Informacija o seksualnoj orijentaciji djeteta može da na roditelje djeluje kao šok, jer „protrese“ neka roditeljska očekivanja, uvjerenja i fantazije o budućnosti njihovog djeteta. Opisano je **pet faza** kroz koje prolaze roditelji u suočavanju sa ovom informacijom, a to su: **šok, negiranje, tuga, bijes, do eventualnog prihvatanja.**

U slučaju djeteta koje je trans, roditelji se mogu suočiti sa više briga. Naime, dijete u toj situaciji može biti izloženo velikoj količini stresa i bola zbog nezadovoljstva polom pripisanim rođenjem ili ulogom koje dati pol nosi. Takođe, nijesu rijetkost ni poteškoće u interakciji sa vršnjacima i odraslima izazvane djetetovim rodnim izražavanjem. Razlog za zabrinutost može biti i spoznaja da stanje za koje su roditelji smatrali da je „samo faza“ ne prolazi. Tada je veoma važno da roditelj blisko saraduje sa školom ili drugim institucijama kako bi se uzela u obzir potreba djeteta i osigurala njegova bezbjednost. Uvijek treba voditi računa da se svi uključeni imaju na umu najbolji interes djeteta. Time se rukovodi kako domaća tako i međunarodna pravna praksa. Važno je napomenuti da nikako nije prihvatljivo, a ni od pomoći, forsirati dijete da se ponaša „normalno“ tj „kao i svi drugi njegovog godišta i/ili pola“.

Kada govorimo o interpolnosti, moramo naglasiti da nije u pitanju rijetka pojava. Često se dešava da osobe ni same ne znaju da su interpolne, upravo jer nije rijetka situacija da se interpolne bebe nakon rođenja podvrgavaju operacijama korekcije pola. Stručnjaci/kinje smatraju da se do 1.7% svetske populacije rađa sa interpolnim karakteristikama. To je otprilike isto kao i broj osoba rođenih sa riđom kosom. Ukupan broj osoba čija se tijela razlikuju od standardnog muškog ili ženskog iznosi 1 na 100 rođenih.⁵

Neke interpolne karakteristike, kao što su one koje utiču na izgled genitalija osobe, bivaju vidljive odmah po rođenju. Neke druge, kao što su one koje utiču na nivoe hormona ne mogu biti otkrivene prije puberteta, kada se sekundarne polne karakteristike kao što su rast dlake, intenzivnije lučenje znoja, rast grudi, i/ili menstruacija javljaju. Ponekad osoba ne zna ili joj nije utvrđeno da li je interpolna dok ne dođu u pubertet, ili dok ne saznaju da su neplodni, ili im bude urađena autopsija nakon smrti od starosti. Neki ljudi žive i umru kao interpolni, a da niko, uključujući i njih same, ne zna. Mnoge interpolne osobe otkrivaju svoj identitet nakon medicinskih pregleda i testova. Na primjer, manekenka Hana Gabi Odijel saznala je da je interpolna sa 17 godina, a u prethodnih par godina je postala jedna od vidljivijih aktivistkinja za prava interpolnih osoba. Mnoge interpolne osobe žive izolovano, upravo iz osjećaja straha, sramote i neznanja zašto su njihova tijela drugačija od ostalih muških ili ženskih tijela.⁶

5 Tekst preuzet iz publikacije „Bukvar identiteta“ koju je kreirala Asocijacija Spektra. Bukvar identiteta nastao je uz podršku Trag fondacije kroz projekat „Osnaživanje trans-feminističkog pokreta u Crnoj Gori“.

6 Ibid.

POGLAVLJE 2

PREDRASUDE I STEREOTIPI

*Crna Gora je još uvijek pogodno tlo
za postojanje stereotipa i predrasuda,
posebno kada se radi o LGBTIQ osobama.*

PREDRASUDE I STEREOTIPI

Predrasude su vrste stavova koji se ne zasnivaju na validnom, tj. dovoljnom i vjerodostojnom iskustvu niti na racionalnim, u realnosti utemeljenim argumentima. Predrasude odražavaju vjerovanje kojim je podsvjesno određen sud ili rasuđivanje i koje čini smetnju objektivnom rasuđivanju. Duboko su ukorijenjene i nijesu logički opravdane. Praćene su jakim emocijama (obično negativnim) i teško ih je mijenjati. Jednostavnije rečeno, predrasude su obično negativni stavovi ili mišljenja o nekoj osobi, grupi ili pojavi stvoreni prije realnog, direktnog iskustva s tom osobom, grupom ili pojavom, ili bez poznavanja ili istraživanja činjenica. I dalje, predrasude se često izražavaju kroz sumnjičavost ili mržnju prema određenoj grupi (ili grupama) ljudi određene rase, religije, seksualne orijentacije ili nekog drugo ličnog svojstva. U ekstremnim slučajevima rezultiraju time da se određenim grupama ljudi ukidaju ljudska prava ili da se drugim grupama neopravdano daje prioritet.

Mnoge predrasude stvaraju se, odnosno prihvataju, već u djetinjstvu, kad djeca oponašaju način razmišljanja, govora i ponašanja roditelja. Isto tako, do stvaranja ili prihvatanja predrasuda dolazi i u procesu obrazovanja već u ranom periodu kad se ljudi podučavaju da su određeni stavovi „ispravni“, što dovodi do formiranja mišljenja bez odmjerenja svih aspekata određenog pitanja. Rano prihvatanje predrasuda prilično je zastupljeno, ali se predrasude mogu stvarati i/ili prihvatati čitavog života.

Pogrešno širenje sopstvenih iskustava na okolinu, odnosno uopštavanje, može biti vrlo štetno. Ako je razvila stav da pripadnici jedne grupe posjeduju određena obilježja, zbog nekog negativnog iskustva s pripadnicima te grupe, osoba može pretpostaviti da svi pripadnici te grupe imaju takva obilježja. Primjera radi, osoba koja je imala niz loših veza s osobama suprotnog

pola može pretpostaviti da sve osobe tog pola imaju ista obilježja, pa će usvojiti predrasudu poznatu kao seksizam. Ovo je tipično za sve oblike predrasuda: rasizam, vjersku netoleranciju, političke i nacionalne predrasude, predrasude prema osobama određene starosti i slično. Dakle, prenošenje sopstvenih iskustava uz uopštavanje, može doprinijeti da i osobe kojima ste prenijeli takva iskustva upadnu u zamku stvaranja predrasude na osnovu vaših iskustava sa pojedincima koji pripadaju nekoj široj grupi.

Stereotipi su „slike u glavama“ koje predstavljaju ograničenje za shvatanje događaja o kojima smo nedovoljno obaviješteni i koje se, s obzirom na to da su samo slike, znatno razlikuju od dijela spoljašnjeg svijeta na koji se odnose, pa se, prema tome, ispostavljaju kao činjenično netačne, izrazito krute konstrukcije, zasnovane na nelogičnom rasuđivanju. Pojam stereotip koristi se za šematski, previše pojednostavljen i teško promjenljiv način razmišljanja o određenim pojavama ili grupama ljudi (prema zanimanju, nacionalnosti, društvenoj klasi, seksualnoj orijentaciji ili nekim drugim podjelama koje važe za ljude). Stereotipi su često vezani za grupe ljudi i njihove odnose prema drugoj grupi ili grupama. U osnovi stereotipa nalazi se pogrešno i neopravdano široko uopštavanje. Svaki grupni stereotip koji sadrži izrazito emotivno ocjenjivanje etničke, rasne, vjerske, rodne, socijalne grupe, uključujući i grupe određene seksualne orijentacije, tumači se kao predrasuda, a predrasude se često temelje na stereotipima.

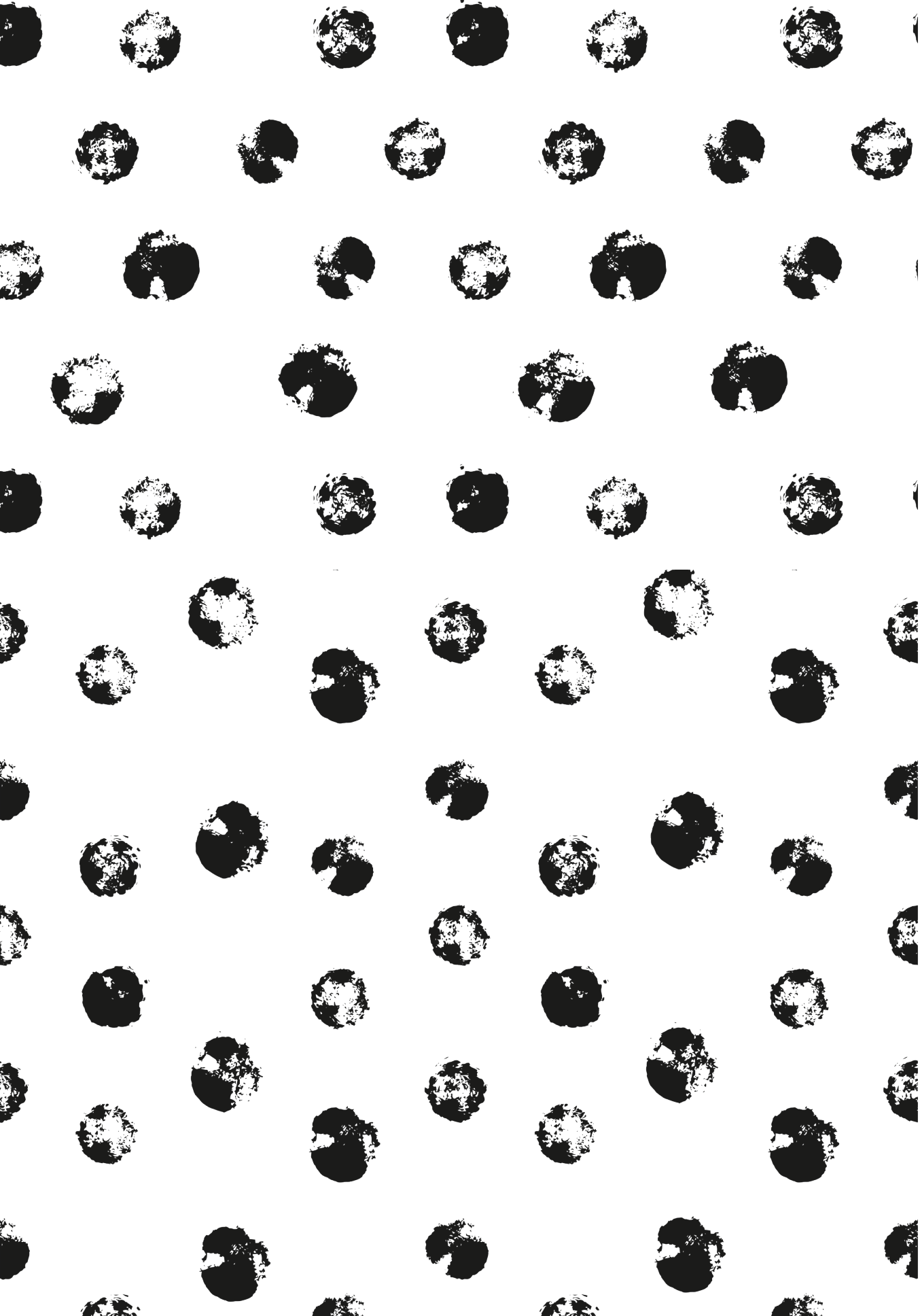
Stereotipi se obično smatraju nepoželjnim vjerovanjima, a mogu se promijeniti, istina dosta teško, putem obrazovanja i/ili na druge načine stečenim dodatnim informacijama u vezi s onim na što se stereotip odnosi. Međutim, stereotipi ne moraju biti ograničeni na negativne karakterizacije pojedinaca ili grupa – mogu biti i pozitivni.

Crna Gora je još uvijek pogodno tlo za postojanje stereotipa i predrasuda, posebno kada se radi o LGBTIQ osobama.

Istraživanje nevladine organizacije Juventas, sprovedeno u decembru 2019. godine govori u prilog iznijetom mišljenju. Prema rezultatima ovog istraživanja u Crnoj Gori opšta populacija i

dalje ima izražene negativne stavove o LGBTIQ zajednici. Međutim, ukazuje i na činjenicu da osobe koje poznaju nekoga ko je pripadnik LGBTIQ zajednice imaju generalno pozitivnije stavove o LGBTIQ osobama. Dodatno, kada uzmemo u obzir da ipak većina građana/ki Crne Gore ne poznaje nikoga ko je homoseksualne/ biseksualne orijentacije ili ko je želio da prilagodi ili je prilagodio pol ličnom osjećaju, ne čudi prilično izražena socijalna distanca građana Crne Gore prema LGBTIQ zajednici. Očekivano, manje kontakata sa pripadnicima ove zajednice je povezano sa negativnijim stavovima. Sa druge strane, činjenica da većina građana/ki smatra da bi njima bliski ljudi veoma negativno odreagovali ukoliko bi saznali da su upravo oni pripadnici ove populacije, obeshrabruje proces „autovanja“ odnosno javnog deklarisanja.

Činjenica da je nečije dijete pripadnik LGBTIQ zajednice se smatra ličnim neuspjehom (doduše u manjem procentu nego 2016. godine) iako većina roditelja u Crnoj Gori ne bi odbacila svoje dijete zbog ove činjenice, način na koji bi pomogli podrazumijeva neprihvatanje njihove seksualne orijentacije i pomoć u tome da se ona

POGLAVLJE 3

DISKRIMINACIJA I NASILJE USLOVLJENO SEKSUALNOM ORIJENTACIJOM I RODNIM IDENTITETOM U CRNOJ GORI?

Jednu od ključnih, strukturnih karakteristika demokratije čini tolerancija i poštovanje prava na različitost, odnosno uvažavanje drugih i drugačijih, njihovih životnih stilova i identiteta, čak i kad su suprotni vrijednostima i doživljaju svijeta većine. Pozicija manjina i manjinskih identiteta, uključujući i osobe drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i garantovanje i zaštita njihovih ljudskih prava predstavljaju svojevrsni test demokratičnosti za društva sa jakim nabojeima tradicionalizma, autoritarnosti i konformizma, u koja svakako spadaju Crna Gora i zemlje regiona.

O DISKRIMINACIJI

izmijeni.

Crna Gora je ratifikovala najvažnije međunarodne ugovore za zaštitu ljudskih prava (Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa svim pratećim protokolima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvenciju o pravima djeteta itd.), čime se obavezala na primjenu ovih ugovora bez diskriminacije po bilo kom osnovu za sva lica u njenoj nadležnosti. Veoma su značajne i preporuke i komentari ugovornih tijela Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope.

U cilju razumijevanja pojma diskriminacije, smatramo važnim navođenje odredbi Ustava Crne Gore i Zakona o zabrani diskriminacije, kao krovnog zakona koji sistemski reguliše pitanje zaštite od svih oblika diskriminacije, pa i diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili polnih karakteristika koja je propisana kao poseban oblik diskriminacije. Zakon definiše i pojam diskriminacije, kako neposredne tako i posredne, predviđa institucionalne mehanizme za zaštitu od diskriminacije i vođenje evidencije o slučajevima diskriminacije. Takođe, sa usvajanjem Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola⁷ (u julu 2020. godine), kao specifičnog zakona koji uređuje porodičnu zajednicu osoba istog pola, mišljenja smo da je važno da policijski službenici/ce budu upoznati i sa antidiskriminacionom odredbom tog konkretnog zakona koja predviđa zabranu diskriminacije po osnovu statusa i pripadnosti životnom partnerstvu. Ovo posebno, budući da su upravo policijski službenici/ce osobe koje su prva linija odbrane ljudskih prava LGBTIQ osoba, te imaju

veoma važnu ulogu u prevenciji, suzbijanju, ali i otkrivanju počinitelaca diskriminacije, prekršaja baziranih na netrpeljivosti prema LGBTIQ osobama, ali i krivičnih djela sa elementima homo/transfobičnog nasilja.

IZ USTAVA CRNE GORE

Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu.

Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.

Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete (Član 8).

Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma.

Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo (Član 17).

IZ ZAKONA O ZABRANI DISKRIMINACIJE

Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu.

Diskriminacija je svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom

porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od gore pomenutih osnova.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Diskriminacijom se smatra i podsticanje, pomaganje, davanje instrukcija, kao i najavljena namjera da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po nekom od osnova definisanih zakonom. (u stavu 2, Član 2).

UZNEMIRAVANJE I SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona je svako neželjeno ponašanje, uključujući i uznemiravanje putem audio i video nadzora, mobilnih uređaja, društvenih mreža i interneta, koje ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja i smatra se diskriminacijom.

Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno, verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode, kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, a naročito kad takvo ponašanje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, zastrašujuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje. (Član 7)

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina. (Član 9a)

DISKRIMINACIJA PO OSNOVU RODNOG IDENTITETA, SEKSUALNE ORIJENTACIJE I/ILI INTERSEKSUALNIM KARAKTERISTIKAMA⁸

Svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica ili grupe lica po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika smatra se diskriminacijom.

Svako ima pravo da izrazi svoj rodni identitet, seksualnu orijentaciju i/ili interseksualne karakteristike.

⁸ Tokom 2020. godine Ministarstvo za ljudska i manjinska prava formiralo je radnu grupu koja je radila na izmjenama zakona. U predloženim izmjenama je kako naziv ovog člana, tako i sam član. Naime, kako bi u potpunosti sam zakon bio korektan kako u domenu terminologije, samim tim i u odnosu na ljudska prava interpolnih osoba, tokom javne rasprave Asocijacija Spektra je (uz adekvatna obrazloženja bazirana na rezolucijama Evropskog parlamenta i Savjeta Evrope, a koje se odnose na prava transrodnih i interpolnih osoba) dostavila prijedlog izmjene koji je usvojen od strane radne grupe. Otuda se u Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije ovaj član naziva „Diskriminacija po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili **polnih karakteristika**“, gdje je **neadekvatan naziv „interpolne karakteristike“ u samom naslovu, ali i u cijelom tekstu člana zamijenjen sa „polne karakteristike“.** Takođe, **data je i definicija polnih karakteristika:** „tjelesne osobine nekog lica koje se odnose na pol, uključujući genitalije, gonade i ostale polne i/ili reproduktivne anatomske strukture, hromozome, hormone i sekundarne polne karakteristike, a koje ne moraju oslikavati društvene norme ili medicinske definicije muškarca ili žene i mogu biti prisutne u različitom stepenu.“

Niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama.

Pod rodnom identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.

Pod seksualnom orijentacijom podrazumijeva se emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost prema licima istog i/ili različitog pola.

Pod interseksualnim karakteristikama podrazumijevaju se različite tjelesne osobine nekog lica (koje mogu biti hromozomne, hormonalne i/ili anatomske), koje ne odgovaraju striktnim medicinskim definicijama muškarca ili žene i mogu biti prisutne u različitom stepenu. **(Član 19)**

TEŽI OBLICI DISKRIMINACIJE

Težim oblikom diskriminacije, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se diskriminacija:

- 1) učinjena prema istom licu ili grupi lica po više osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona (višestruka diskriminacija)
- 2) učinjena više puta prema istom licu ili grupi lica (ponovljena diskriminacija)
- 3) učinjena u dužem vremenskom periodu prema istom licu ili grupi lica (produžena diskriminacija)
- 4) propagiranjem putem javnih glasila, kao i ispisivanjem i isticanjem sadržaja i simbola diskriminatorske sadržine na javnim mjestima
- 5) koja ima naročito teške posljedice po diskriminisano lice, grupu lica ili po njihovu imovinu. **(Član 20)**

VOĐENJE EVIDENCIJE

Sudovi, državna tužilaštva, organi za prekršaje, organ uprave nadležan za policijske poslove i inspekcijski organi dužni su da vode posebnu evidenciju o podnijetim prijavama, pokrenutim postupcima i donijetim odlukama iz svoje nadležnosti u vezi sa diskriminacijom.

Podatke iz posebne evidencije, organi iz stava 1 ovog člana dostavljaju Zaštitniku/ci, najkasnije do 31. januara tekuće godine za prethodnu godinu, a na zahtjev Zaštitnika/ce dužni su da podatke iz ove evidencije dostave i za određeni kraći period u toku godine.

Bliži sadržaj i način vođenja evidencija iz stava 1 ovog člana propisuje organ državne uprave nadležan za ljudska i manjinska prava (Član 33).

IZ ZAKONA O ŽIVOTNOM PARTNERSTVU LICA ISTOG POLA

Zabranjena je svaka diskriminacija po osnovu statusa i pripadnosti zajednici životnih partnera. (član 5)

Zabrana i zaštita od diskriminacije i promocija jednakosti osoba koje su sklopile životno partnerstvo ostvaruje se u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije čije su relevantne odredbe predstavljene u prethodnom tekstu.

Suzbijanje diskriminatornog postupanja prema LGBTIQ osobama zahtijeva aktivnu ulogu države i njenih institucija, kako preventivnu, kroz suzbijanje predrasuda, tako i represivnu, gdje, kako smo već rekli, policija ima veoma važnu ulogu u suzbijanju i otkrivanju počinitelaca krivičnih djela s elementima homo/transfobičnog nasilja. Potpuna i detaljna evidencija o slučajevima diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje prema LGBTIQ zajednici, predstavlja ključnu bazu informacija za prepoznavanje izazova i adekvatno reagovanje u prevenciji i zaštiti prava LGBTIQ osoba, Vođenje evidencije je obaveza svih institucija, a u skladu sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije, kao i dostavljanje istih Ombudsmanu.

POGLAVLJE 4

KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE

Crnogorsko zakonodavstvo prepoznaje krivična djela koja sadrže elemente diskriminacije: povreda ravnopravnosti, rasna i druga diskriminacija, mučenje.

KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE

KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE, ZLOČINA IZ MRŽNJE, GOVORA MRŽNJE

Crnogorsko zakonodavstvo prepoznaje krivična djela koja **sadrže elemente diskriminacije**: povreda ravnopravnosti, rasna i druga diskriminacija, mučenje. Pored ovih krivičnih djela propisuje i druga krivična djela koja se mogu desiti na **štetu LGBTIQ osoba**. Kaznenopravna zaštita se ne ograničava na Krivični zakonik već se ona pruža i kroz prekršajno zakonodavstvo, Zakon o javnom redu i miru.

HOMO/TRANSFOBIČNO NASILJE

Homo/transfobično nasilje pojavljuje se kao verbalno i fizičko. Najčešće se događa na javnim mjestima i u internet prostoru. Najproblematičnije je društveno skriveno i nevidljivo nasilje, koje se pojavljuje u različitim oblicima. **Verbalno nasilje** je svaki oblik ponašanja usmjeren na povređivanje dostojanstva osobe od: upućivanja uvreda, ogovaranja, ismijavanja, prijetnji, pa do ucjena.

Fizičko nasilje je svaki oblik fizičkog napada na tjelesni integritet osobe, koji se sastoji od nanošenja tjelesnih povreda različitog intenziteta, primjenom fizičke snage ili predmetima, ili pak upotrebom oružja. U ovim slučajevima radi se o krivičnim djelima protiv života i tijela.

U daljem tekstu biće riječi o krivičnim djelima, koja se mogu desiti na štetu LGBTIQ osoba iz Krivičnog zakonika Crne Gore:

IZ KRIVIČNOG ZAKONIKA CRNE GORE⁹

POSEBNA OKOLNOST ZA ODMJERAVANJE KAZNE ZA KRIVIČNO DJELO UČINJENO IZ MRŽNJE

Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema (1) Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost sud će cijiniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela.

(2) Ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću. (Član 42a)

⁹ "Sl. list RCG", br. 70 od 25. decembra 2003, 13/04, 47/06, "Sl. listu CG", br. 40 od 27. juna 2008, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 42/15, 58/15, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

Propisivanjem posebne okolnosti za odmjerenje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje proširen je prostor zaštite od diskriminacije. Na ovaj način data je mogućnost kažnjavanja počinioca bilo kojeg krivičnog djela ukoliko je isto motivisano predrasudama po osnovu pripadnosti rasi, vjeroispovjesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, a te okolnosti sud će *cijeniti kao otežavajuće*, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela. Ukoliko žrtva pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (navedenih u stavu 2), sud će tu okolnost *uzeti kao otežavajuću*. Dakle, u praksi primjene KZ-a moguće je kvalifikovati otežavajuću okolnost učinjenog djela iz mržnje kod svih krivičnih djela, a ne samo onih kod kojih je predrasuda kao motiv element bića krivičnog djela. Prepoznavanje predrasuda kod nekarakterističnih krivičnih djela za pobude mržnje je diskriminatorno ponašanje, uz državnog tužioca, u najvjerojatnijoj mjeri je **odgovornost policije** koja i najčešće ima prvi susret kako sa žrtvom, tako i sa dokazima za počinjeno krivično djelo.

Dostupni statistički podaci ne ukazuju na implementaciju ove veoma značajne odredbe u praksi državnih i pravosudnih organa u Crnoj Gori.

TEŠKO UBISTVO

Zatvorom najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora kazniće se:

(1) ko drugog liši života iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda (**Član 144 stav 4**).

Homofobija bi se, u slučaju ovog krivičnog djela, mogla tumačiti kao niska pobuda koja čini teži oblik krivičnog djela – teško ubistvo. Međutim, nemamo primjera iz prakse u kojima se homofobija tumači na ovaj način. Takođe, ukoliko bi se desio ovakav slučaj, element homofobije mogao bi se naći kao osnov kojim se osumnjičeni/a brani.

TEŠKA TJELESNA POVREDA

(1) Ko drugog teško tjelesno povrijedi ili mu zdravlje teško naruši, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ko drugog teško tjelesno povrijedi ili mu zdravlje naruši tako teško da je usljed toga

doveden u opasnost život povrijeđenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oštećen ili oslabljen neki važan dio njegovog tijela ili važan organ ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povrijeđenog ili trajno i teško narušenje njegovog zdravlja ili unakaženost, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila smrt povrijeđenog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.

(4) Ko djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini iz nehata, kazniće se zatvorom do tri godine.

(5) Ko djelo iz st. 1 do 3 ovog člana učini na mah, doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost napadom, zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane povrijeđenog, kazniće se za djelo iz stava 1 zatvorom do tri godine, za djelo iz stava 2 zatvorom od tri mjeseca do četiri godine, a za djelo iz stava 3 zatvorom od šest mjeseci do pet godina. (**Član 151**)

LAKA TJELESNA POVREDA

(1) Ko drugog lako tjelesno povrijedi ili mu zdravlje lako naruši, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

(2) Ako je takva povreda nanesena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom do tri godine.

(3) Sud može učiniocu djela iz stava 2 ovog člana izreći sudsku opomenu, ako je učinilac bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem oštećenog.

(4) Gonjenje za djelo iz stava 1 ovog člana preduzima se po privatnoj tužbi. (**Član 152**)

Krivična djela laka i teška tjelesna povreda počinjena prema LGBT osobama djela su kod kojih je počinilac najčešće nepoznat žrtvi. Može biti slučaj napada grupe navijača na grupu pripadnika LGBT zajednice. U takvoj situaciji, napominjemo, bio bi pogrešan pristup kvalifikacije krivičnog djela učestvovanja u tući, jer su se žrtve branile da bi od sebe otklonile neposredni protivpravni napad. Povrede mogu biti nanijete primjenom fizičke snage, različitim predmetima, palicama, lancima, bocama, kamenjem i dr. Osim fizičkog nasilja, česte su i uvrede na račun seksualne orijentacije žrtve. Policija u takvim slučajevima treba da ubijedi žrtvu da ide ljekaru radi evidentiranja povrede, jer, ako se radi o lakim tjelesnim povredama, najčešće žrtva ne traži medicinsku zaštitu, a povredna lista veoma je bitna za vođenje i

efikasnost krivičnog postupka.

POVREDA RAVNOPRAVNOSTI

(1) Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči ljudska prava i slobode utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine.

(2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno zbog mržnje prema pripadniku grupe određene na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

(3) Ako djelo iz stava 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina. (Član 159)

Dopunom odredbi člana 159 Krivičnog zakonika seksualna orijentacija i rodni identitet su sada eksplicitno navedeni kao element bića krivičnog djela ukazujući na značaj zaštite kao i opasnosti odsukraćivanja ili ograničavanja ljudskih prava i sloboda motivisanih seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom žrtve.

ZLOSTAVLJANJE

(1) Ko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kazniće se zatvorom do jedne godine.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine

(3) Za pokušaj djela iz st. 1 i 2 ovog člana kazniće se. (Član 166a).

Zlostavljanje je namjerno ili nenamjerno djelovanje ili omogućavanje djelovanja pojedinca ili društva u pravcu suprotnom fizičkom i psihičkom zdravlju druge osobe. To je kompleksna pojava na koju utiče niz faktora etičke, socijalne, ekonomske, pravne, psihološke, medicinske i druge prirode, npr. vrijeđanje pripadnika/ca LGBT populacije od strane poznatog ili nepoznatog lica, koje kod njega izaziva osjećaj poniženja, potcjenjivanja i uznemirenosti.

Ukoliko se radi o službenom licu, što se može desiti i na radnom mjestu, onda govorimo o mobingu (npr. kad šef na radnom mjestu u dužem periodu psihički zlostavlja ili ponižava pripadnika/cu LGBT populacije vrijeđanjem, omalovažavanjem, uznemiravanjem i na druge načine i dovodi tu osobu u nejednak položaj u odnosu na ostale, što ima za cilj ugrožavanje njegovog/njenog ugleda, časti, dostojanstva i integriteta, a može izazvati štetne posljedice mentalne, psihosomatske i socijalne prirode ili dovesti u pitanje profesionalnu budućnost).

MUČENJE

(1) Ko drugom nanese veliki bol ili teške patnje, bilo da su tjelesne ili duševne, sa ciljem da od njega ili trećeg lica dobije priznanje ili drugo obavještenje, ili da ga nezakonito kazni ili da ga zastraši, ili da na njega izvrši pritisak, ili da zastraši ili izvrši pritisak na neko treće lice, ili iz nekog drugog razloga koji se zasniva na diskriminaciji, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe ili je djelo izvršeno uz njegov izričiti ili prećutni pristanak ili ako je službeno lice podstrekavalo drugo lice na izvršenje djela iz stava 1 ovog člana, kazniće se za djelo iz stava 1 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina. (Član 167)

I kod ovog krivičnog djela, kao i kod krivičnog djela zlostavljanja, radi se o povredi ljudskog dostojanstva. Kao primjer stava 2 ovog člana navodimo pretpostavljeni slučaj lezbejke koju ispituje policijski službenik/ca, uz saglasnost Državnog tužioca/teljke, na način koji vrijeđa njeno dostojanstvo, koristeći saznanje o njenoj seksualnoj orijentaciji da bi dobio/la priznanje za izvršenje određenog krivičnog djela.

UGROŽAVANJE SIGURNOSTI

(1) Ko ugrozi sigurnost nekog lica prijetnjom da će napasti na život ili tijelo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

(2) Ko djelo iz stava 1 ovog člana učini prema više lica ili ako je djelo izazvalo uznemirenost građana ili druge teške posljedice ili je učinjeno iz mržnje, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

(3) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine. (Član 168)

Navedimo primjer prijetnje, izrečene u prisustvu komšija, osobi iz LGBT zajednice da će mu baciti bombu u stan, u kojem živi s partnerom, što je kod njega izazvalo strah za život, a kod prisutnih komšija uznemirenost. Česte prijetnje uz vrijeđanje koje se javnosti upućuju pripadnicima LGBT zajednice, a koje su motivisane mržnjom, primjenom odrebe iz stava 2 našle su svoj epilog na sudu.

IZNOŠENJE LIČNIH I PORODIČNIH PRILIKA

- (1) Ko iznosi ili pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, kazniće se novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura.
- (2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od pet hiljada do četrnaest hiljada eura.
- (3) Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje osam hiljada eura.
- (4) Za iznošenje ili pronošnje ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, učinilac se neće kazniti, ako dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio.
- (5) Istinitost ili neistinitost onog što se iznosi ili pronosi iz ličnog ili porodičnog života nekog lica ne može se dokazati, osim u slučajevima iz stava 4 ovog člana (Član 197)

I ovo krivično djelo može se desiti na štetu LGBT osoba. U ovom slučaju kažnjivo je iznošenje saznanja o seksualnoj orijentaciji osobe drugim osobama. Počinitelji su najčešće žrtvi poznati i često se radi o osobama iz njenog neposrednog okruženja, odnosno kojima se sama povjerila. Ta informacija najčešće se plasira iz diskriminatorskih pobuda, da bi se žrtva i pred svojim okruženjem i u javnosti diskreditovala, odnosno bila predmet osude.

NASILJE U PORODICI ILI U PORODIČNOJ ZAJEDNICI¹⁰

- (1) Ko primjenom grubog nasilja naruši tjelesni ili
- 10 "Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola" u članu 4 propisuje zabranu svakog oblika nasilja u zajednici života partnera. Dodatno, ovaj član referiše na zakon kojim se uređuje zaštita od nasilja u porodici, odnosno u skladu sa kojim se sprovodi prevencija, sankcionisanje i suzbijanje svih vrsta nasilja u zajednici života partnera.

duševni integritet članova svoje porodice

- ili porodične zajednice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.
- (2) Ako je pri izvršenju djela iz stava 1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine.
 - (3) Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina.
 - (4) Ako je usljed djela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.
 - (5) Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud ili drugi državni organ odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. (Član 220)

Kada govorimo o ovom krivičnom djelu, mogući su slučajevi nasilja od strane roditelja prema maloljetnom licu, npr. kada maloljetna osoba prizna roditelju svoju homoseksualnu orijentaciju (autuje se pred roditeljem), dešava se da roditelj ne prihvati tu činjenicu, a to može biti povod za fizičko nasilje i za narušavanje duševnog integriteta maloljetnog lica (stav 3), što je češći slučaj, koji je teže dokazati (bliže objašnjeno u poglavlju „Postupanje policije kada je maloljetno lice žrtva homofobičnog nasilja“).

POVREDA RAVNOPRAVNOSTI U ZAPOŠLJAVANJU

Ko svjesnim kršenjem propisa ili na drugi protivpravan način uskrati ili ograniči pravo građana na slobodno zapošljavanje na teritoriji Crne Gore pod jednakim uslovima, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. (Član 225)

Kod ovog krivičnog djela, kao i u prethodnom slučaju, nijesu eksplicitno navedena lična svojstva pa i svojstvo seksualne orijentacije i rodni identitet kao osnov nejednakog postupanja, načelo jednakosti koje je promovisano ovom odredbom implicira upravo i diskriminatorno postupanje na osnovu nekog ličnog svojstva. Pravo na rad kao jedno od elementarnih prava savremenog društva može biti uskraćeno kao posledica predrasode prema licima iz LGBT populacije.

UCJENA

(1) Ko u namjeri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist zaprijeti drugom da će protiv njega ili njemu bliskog lica otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prinudi da nešto učini, ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

(2) Ako je djelom iz stava 1 ovog člana pribavljena imovinska korist u iznosu koji prelazi tri hiljade eura, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ako je djelom iz stava 1 ovog člana pribavljena imovinska korist u iznosu koji prelazi trideset hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.

(4) Ko se bavi vršenjem djela iz st. 1 do 3 ovog člana ili je djelo izvršeno od strane više lica na organizovan način, kazniće se zatvorom od dvije do dvanaest godina (Član 251)

Ovo krivično djelo ima za cilj pribavljanje protivpravne imovinske koristi, npr. počinitelj/ka prijeti žrtvi da će otkriti njenu seksualnu orijentaciju ukoliko mu/joj ne da novac. Može se desiti da je počinitelj i sam pripadnik/ca LGBT populacije, pa ucjenjuje bivšeg partnera/ku. Postoje i kvalifikovani oblici ovog krivičnog djela, u zavisnosti od visine novčanog iznosa i od činjenice da li je krivično djelo izvršilo više lica na orgaizovan način.

UNIŠTENJE I OŠTEĆENJE TUĐE STVARI

(1) Ko uništi, ošteti ili učini neupotrebljivom tuđu stvar, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.

(2) Ako je djelom iz stava 1 ovog člana prouzrokovana šteta u iznosu koji prelazi tri hiljade eura, učinilac će se kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

(3) Ako je djelom iz stava 1 ovog člana prouzrokovana šteta u iznosu koji prelazi trideset hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(4) Za djela iz stava 1 ovog člana, ako je oštećena stvar u privatnoj svojini, gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi (Član 253)

U kontekstu nasilja prema LGBT osobama (homofobičnog nasilja), može se desiti slučaj kamenovanja automobila, razbijanja prozorskih stakala na kući, uništenje bicikla koje je stajalo ispred kuće i sl.

NASILNIČKO PONAŠANJE

Ko grubim vrijeđanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrozi spokojstvo građana ili remeti javni red i mir, ukoliko je to izvršeno u grupi ili je nekom licu nanešena laka tjelesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja građana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. (Član 399)

U kontekstu homofobičnog nasilja to su sva djela s obilježjima uvrede, zlostavljanja ili lake tjelesne povrede, kad dođe do teškog ponižavanja građana/ki na javnom mjestu. Kad govorimo o uvredi, u ovom tekstu uvijek mislimo na vrijeđanje građana/ki po osnovu seksualne orijentacije.

NASILNIČKO PONAŠANJE NA SPORTSKOJ PRIREDBI ILI JAVNOM SKUPU (Član 399a)

(1) Ko fizički napadne ili se fizički obračunava sa učesnicima sportske priredbe ili javnog skupa, izazove ili vrši nasilje, unese u sportski objekat ili baca na sportski teren, među gledaoce ili učesnike javnog skupa predmete, pirotehnička sredstva ili druge eksplozivne, zapaljive ili štetne supstance koje mogu da izazovu tjelesne povrede ili ugroze zdravlje učesnika sportske priredbe ili javnog skupa, neovlašćeno uđe na sportski teren ili dio gledališta namijenjen protivničkim navijačima i izazove nasilje, ošteti sportski objekat, njegovu opremu, uređaje i instalacije, svojim ponašanjem ili parolama na sportskoj priredbi ili javnom skupu izaziva nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu mržnju ili netrpeljivost zasnovanu na nekom diskriminatornom osnovu usljed čega dođe do nasilja ili fizičkog obračuna sa učesnicima, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina i novčanom kaznom.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko fizički napadne ili se fizički obračunava sa učesnicima sportske priredbe ili javnog skupa, izazove ili vrši nasilje ili ošteti imovinu čija vrijednost prelazi iznos od deset hiljada eura prilikom dolaska ili odlaska sa sportske priredbe ili javnog skupa.

(3) Kolovođa grupe koja izvrši djelo iz st. 1 i 2 ovog člana, kazniće se zatvorom od tri do dvanaest godina.

(4) Ako je izvršenjem djela iz st. 1 i 2 ovog člana došlo do nereda u kome je nekom licu nanijeta teška tjelesna povreda ili je oštećena imovina

čija vrijednost prelazi iznos od četrdeset hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.

(5) Službeno ili odgovorno lice koje prilikom organizovanja sportske priredbe ili javnog skupa ne preduzme mjere obezbjeđenja kako bi se onemogućio ili spriječio nered, pa usljed toga budu ugroženi život ili tijelo većeg broja ljudi ili imovina čija vrijednost prelazi iznos od dvadeset hiljada eura, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.

Fizičko nasilje nad LGBT osobama je najizraženije prilikom javnih skupova (Povorka ponosa) koji zbog svoje prirode čine dostupnim javnosti informacije o licima koja pripadaju LGBT zajednici, lica koja ih podržavaju, kao i mjesta gdje se oni za vrijeme trajanja skupa nalaze. Praksa je pokazala da su u Crnoj Gori fizički napadi na pripadnike LGBT zajednice najčešće kao i svi ostali oblici radnje izvršenja ovog krivičnog djela dešavali prije, u toku i nakon održavanja manifestacija čiji je cilj bio promocija prava LGBT osoba.¹¹

RASNA I DRUGA DISKRIMINACIJA (Član 443)

(1) Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, invaliditeta, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gor, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira mržnju ili netrpeljivost po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne

orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva ili podstiče na rasnu ili drugu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2017. godine su bliže određena lična svojstva na osnovu kojih se može izvršiti krivično djelo rasne i druge diskriminacije, pri čemu se eksplicitno navodi i seksualna orijentacija i rodni identitet, čime se otklanja dilema prilikom tumačenja „nekog drugog ličnog svojstva“. Posebna zaštita se i pruža organizacija koje se bave ravnopravnošću ljudi (npr. proganjanje nevladine organizacije koja se bavi zaštitom i unapređenjem prava LGBT osoba), pa se svako proganjanje takvih organizacija ima inkriminisati kao poseban oblik rasne i druge diskriminacije iz stava 2.

Kao poseban oblik ovog krivičnog djela, zakonodavac je propisao propagandu mržnje ili netrpeljivosti po osnovu nekog ličnog svojstva, pa i po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Primjer ovakve vrste propagande često nalazimo na društvenim mrežama i portalima dostupnim na internetu kao sredstva koje često nesmetano i necenzurisano pružaju mogućnost za širenje mržnje i netrpeljivosti prema LGBT populaciji.

U ovom dijelu priručnika su prezentovana krivična djela koja su sama po sebi diskriminatorna i koja kao takva mogu biti usmjerena prema LGBT populaciji, a koja u svom biću sadrže elemente mržnje. Takođe kao primjer najčešćih krivičnih djela koja se vrše protiv LGBT zajednice nalazimo i ona krivična djela u kojima nije eksplicitno propisan motiv mržnje na osnovu nekog ličnog svojstva pa samim tim ni seksualne orijentacije i rodnog identiteta. No važno je naglasiti da je zakonodavac propisujući „posebnu okolnost za odmjerenje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje“ u članu 42a Krivičnog zakonika jasno uputio sve državne i pravosudne organe na usmjeravanje pažnje na otkrivanje i dokazivanje svih krivičnih djela čije je izvršenje motivisano mržnjom. U tom smislu je od posebne važnosti senzibilnost i proaktivnost pripadnika policije u prepoznavanju ovih protivpravnih ponašanja i zaštite od diskriminacije u svim njenim pojavnim oblicima.

¹¹ Evropski sud za ljudska prava u slučaju Identoba i drugi protiv Gruzije (73235/12) utvrdio je povredu kršenja člana 3 (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanje) i člana 11 (sloboda okupljanja i udruživanja), uzeto u vezi sa članom 14. (zabrana diskriminacije) Evropske konvencija o ljudskim pravima. Sud je utvrdio da je Gruzijaska policija bila pod obavezom - ali nisu uspjeli pružiti adekvatnu zaštitu da bi se Parada ponosa mogla mirno održati, bez različitih vidova nasilja usmjerenih prema učesnicima povorke. Sud je takođe utvrdio da vlasti nisu uspele kako da zaštite podnosiocima zahteva, ali i dovoljno istraže i procesuiraju ovo nasilje motivisano na predrasudama. European Court of Human Rights (2015) Judgment, Case of Identoba and Others V Georgia, Strasbourg, 12 May, 2015.

IZ ZAKONA O JAVNOM REDU I MIRU¹²

Ko na javnom mjestu vrijeđa drugog ili se drsko ponaša, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 100 eura do 400 eura ili kaznom zatvora do 30 dana.

Ko na javnom mjestu grubo vrijeđa drugog ili se na drugi način ponaša naročito drsko, bestidno ili uvredljivo, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.000 eura ili kaznom zatvora do 60 dana. **(Član 7)**

Ko na javnom mjestu izazove osjećanje ugroženosti kod drugog prijetnjom da će napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana. **(Član 8)**

Ko na javnom mjestu govorom, natpisom, znakom ili na drugi način vrijeđa drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana. **(Član 19)**

Pravno lice koje na javnom mjestu, putem oglasnih i reklamnih objekata i panoa, objavljuje neprimjerene i obmanjujuće sadržaje koji izazivaju uznemirenost i negodovanje građana, kazniće se za prekršaj kaznom od 2.500 eura do 15.000 eura.

Pod neprimjerenim i obmanjujućim sadržajima koji izazivaju uznemirenost i negodovanje građana, u smislu stava 1 ovog člana, smatraju se propagiranje narušavanja teritorijalnog integriteta Crne Gore ili zastupanje fašističkih, šovinističkih ili nacističkih ideja i ideologija.

Preduzetnik koji učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od 500 eura do 5.000 eura.

Odgovorno lice u pravnom licu koje učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od 300 eura do 2.000 eura.

Fizičko lice koje učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od 300 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana. **(Član 19a)**

Ove odredbe Zakona o javnom redu i miru odnose se na prekršaje kojima se narušava javni red i mir, koje takođe policijski službenici/ce treba da tumače na način koji će zaštititi pripadnike LGBT zajednice od ponižavanja i maltretiranja. Razlikovanje krivičnog djela od prekršaja u konkretnim životnim okolnostima može biti otežano, imajući u vidu često nejasnu razliku između zakonskih opisa bića konkretnog krivičnog djela i prekršaja.

Primjer nedovoljno jasnog razgraničenja i potencijalnog problema u primjeni normi se može javiti kod krivičnog djela Ugrožavanje sigurnosti iz člana 168 Krivičnog zakonika i prekršaja iz člana 8 Zakona o javnom redu i miru. Kod oba kaznena djela istovjetne su radnje izvršenja i posljedica što policiji može predstavljati problem prilikom donošenja odluke da li da podnesu krivičnu prijavu ili da državnog tužioca obavijeste o sumnji da je izvršen prekršaj. U takvoj situaciji policija mora paralelno podnijeti i krivičnu prijavu i nadležnog tužioca obavijestiti o sumnji da je izvršen prekršaj. Ovo je neophodno kako zbog inicijalne greške u izboru norme i postupka dokazivanja diskriminatornog postupanja može doći do blažeg kažnjavanja ili izbjegavanja odgovornosti kao posledicu primjene načela *ne bis in idem*. Izazovi u primjeni adekvatne norme javlja se i na nivou implementacije prekršajnih zakona, pa se često prednost daje primjeni odredaba Zakona o javnom redu i miru, u slučajevima kada je adekvatnije ili jedino adekvatno, konkretnom slučaju, primijeniti Zakon o zabrani diskriminacije. U tom smislu, državni organi koji primjenjuju zakon moraju imati na umu da je pretežni zaštitni objekt Zakona o javnom redu i miru, upravo javni red i mir (javno mjesto precizno definisano članom 3 Zakona), dok se Zakonom o zabrani diskriminacije, uz zaštitu društvenih vrijednosti, fokus stavlja i štiti lična prava pojedinca koje je diskriminisano ili je prema njemu počinjen prekršaj sa elementima mržnje.

IZ ZAKONA O ZABRANI DISKRIMINACIJE

U članu 34a Zakona o zabrani diskriminacije propisuje novčana kazna u iznosu od 1.000 eura do 20.000 eura (preduzetnik/ca novčanom kaznom u iznosu od 300 eura do 6.000 eura, odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu, organu državne uprave, organu lokalne

samouprave i organu lokalne uprave novčanom kaznom u iznosu od 500 eura do 2.000 eura) za prekršaj u koliko pravno lice:

1) vrši svako neželjeno ponašanje, uključujući i uznemiravanje putem audio i video nadzora, mobilnih uređaja, društvenih mreža i interneta, koje ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja (u vezi člana 7 stav 1);

2) vrši svako neželjeno, verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, a naročito kad takvo ponašanje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, zastrašujuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje (u vezi člana 7 stav 2);

4) koristi govor mržnje izražavanjem ideja, tvrdnji, informacija, mišljenja, kojima se širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobija, rasna mržnja, antisemitizam, ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina (u vezi člana 9a).

17) pravi razliku, nejednako postupa ili dovodi u nejednak položaj lica ili grupe lica po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika (član 19 stav 1);

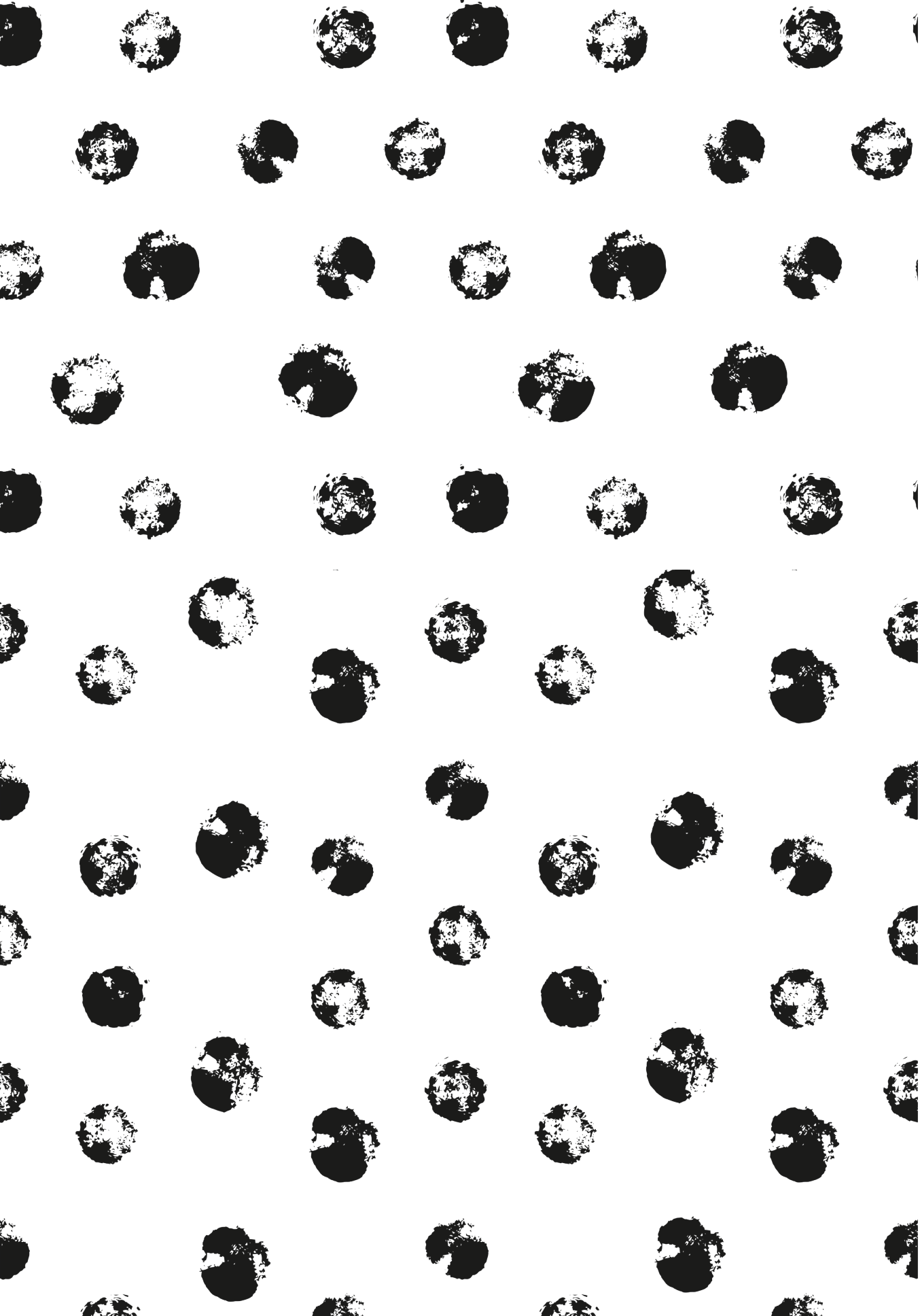
Ukoliko neki od navedenih prekršaja počini fizičko lice, kazniće se novčanom kaznom u iznosu od 150 eura do 2.000 eura.

U praksi sudova za prekršaje u Crnoj Gori, najzastupljeniji prekršaji se generišu kroz govor mržnje, uvredljive i degradirajuće komentare i pozivanje na nasilje prema LGBT osobama u sferi internet prostora, na društvenim mrežama. Procesuiranje ovih slučajeva na način što će se isti prepoznati kao diskriminatorni, djela počinjena iz mržnje i govor mržnje, a u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Krivičnim zakonikom, predstavlja obavezu organa gonjenja. Ova obaveza proizilazi, ne samo, iz nacionalnog normativnog okvira, već i međunarodnih standarda u ovoj oblasti.

U tom smislu je i Evropski sud za ljudska prava, u predmetu *Beizaras i Levickas* protiv

Litvanije¹³ zauzeo stav da su komentari mržnje na Facebook-u, uključujući neprikrivene pozive na nasilje od strane privatnih osoba, upućeni protiv podnosioca predstave i homoseksualne zajednice uopšte, podstaknuti pristrasnim stavom prema toj zajednici i drugo, da je upravo takvo diskriminatorno stanje svijesti bilo u srcu propusta nadležnih državnih vlasti da ispune svoju pozitivnu obavezu da na efikasan način istraže da li ti komentari u vezi sa seksualnom orijentacijom podnosilaca predstave predstavljaju podsticanje na mržnju i nasilje, koje je potvrdilo da su umanjivanjem opasnosti takvih komentara vlasti barem tolerisale takve komentare. U svetlu tih nalaza Sud smatra da je utvrđeno da su podnosioci predstave trpeli diskriminaciju na osnovu svoje seksualne orijentacije. Shodno tome sud smatra da je u ovom slučaju došlo do kršenja člana 14, uzeto u vezi s članom 8 Konvencije.

13 European Court for Human Rights, Judgment, Case of *Beizaras and Levickas v. Lithuania*, (Application no.41288/15), 14 May, 2020, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-200344%22%7D>

POGLAVLJE 5

ODGOVORI NA ZABLUDE O LGBTIQ OSOBAMA

Stavovi policijskih službenika u odnosu na LGBTIQ osobe umnogome su slični stavovima opšte zajednice. Prvi korak ka dobroj praksi i profesionalnoj kompetenciji policijskih službenika jeste razbijanje postojećih predrasuda i usvajanje naučno utemeljenih stavova. U narednom tekstu navodimo najčešće zablude vezane za LGBTIQ osobe, ali i odgovore na njih.

ODGOVORI NA ZABLUDE O LGBT OSOBAMA

Stavovi policijskih službenika u odnosu na LGBTIQ osobe umnogome su slični stavovima opšte zajednice. Prvi korak ka dobroj praksi i profesionalnoj kompetenciji policijskih službenika jeste razbijanje postojećih predrasuda i usvajanje naučno utemeljenih stavova. U narednom tekstu navodimo najčešće zablude vezane za LGBTIQ osobe, ali i odgovore na njih.

*

ZABLUDA

Homoseksualnost/biseksualnost je bolest i mentalni poremećaj

ČINJENICA

Istopolna orijentacija nije mentalno oboljenje niti moralna izopačenost. To je jednostavno način na koji jedan dio naše društvene zajednice izražava ljubav i seksualnost. Mnoga istraživanja dokumentuju mentalno zdravlje gej muškaraca i lezbejki i sve studije o sposobnosti rasuđivanja, stabilnosti, pouzdanosti, društvenoj i profesionalnoj prilagođenosti pokazuju da gej muškarci i lezbejke u istoj mjeri dobro funkcionišu koliko i heteroseksualne osobe.

*

ZABLUDA

Homoseksualnost/biseksualnost/transrodnost je zapadnjački trend. "Toga" kod nas nema.

ČINJENICA

LGBTIQ osobe čine od 3% do 6% ukupne populacije i to je broj koji je konstantan u različitim kulturama, bez obzira na različite

moralne vrijednosti, tradiciju i standarde određene kulture. Ne postoji nijedan razlog zbog kojeg bi se Crna Gora razlikovala od ostatka svijeta po ovom pitanju.

Nasuprot nekim pretpostavkama, učestalost homoseksualnosti/biseksualnosti/transrodnosti se ne menjaju sa novim društvenim običajima. Niko ne postaje LGBTIQ osobom zbog uticaja društva ili zato što je to vidio/la npr. na TV-u, internetu ili pak pročitao/la u novinama. Mediji, s druge strane, mogu pomoći osobi da prihvati sebe i činjenicu da je biti LGBTIQ sasvim u redu. S obzirom na to da nijesu primijećena ograničenja osoba LGBTIQ populacije na određene profesije, realnost je da ih i u policiji ima u približno istom procentu kao u svijetu

*

ZABLUDA

Propaganda može preobratiti mlade ljude u homoseksualne osobe.

ČINJENICA

Ne postoji nijedan dokaz koji bi podržao tezu da propaganda utiče na seksualnu orijentaciju. Prva danas poznata zakonska zabrana homoseksualnosti u Evropi donešena je 390. godine. Više od hiljadu i šesto godina zabrana, koje su uključivale smrtnu kaznu, zatvaranje u kaznenim ustanovama, diskriminaciju i progon, nijesu mogle pretvoriti homoseksualne osobe u heteroseksualne. Samim tim, više informacija o LGBTIQ osobama sigurno neće uticati na seksualnu orijentaciju heteroseksualnih osoba, bez obzira na njihov uzrast.

*

ZABLUDA

Sve LGBTIQ osobe mogu se prepoznati po određenom načinu oblačenja, ponašanja i tipičnim gestovima.

ČINJENICA

Samo mali procenat LGBTIQ ljudi manifestuje "karakterističke" stereotipne gestove, i, kao i kod heteroseksualne populacije, individualne razlike su nebrojene.

*

ZABLUDA

Lezbejke i gejevi nikad nijesu imali zadovoljavajuće seksualne odnose sa suprotnim polom.

ČINJENICA

Mnoge lezbejke i gejevi imali su zadovoljavajuće seksualne odnose sa suprotnim polom, ali emotivnu privlačnost i ispunjenost osjećaju samo u istopolnim odnosima.

*

ZABLUDA

U istopolnim vezama jedan partner je uvijek "muško", a drugi "žensko".

ČINJENICA

Partnerske uloge u istopolnim vezama nisu definisane u kategorijama "muško" i "žensko", a ovakvu zabludu uslovljavaju kulturno ukorijenjeni heteronormativni stavovi.

*

ZABLUDA

Homoseksualnost ne postoji u prirodi, kod životinja, stoga nije prirodna.

ČINJENICA

Među mnogim životinjskim vrstama ima homoseksualnosti i biseksualnosti. Homoseksualnost je u različitim izvještajima registrovana među 1500, a naučno potvrđena kod 500 životinjskih vrsta.

*

ZABLUDA

Djeca koju bi odgajali homoseksualni roditelji bi i sama "postala" homoseksualna.

ČINJENICA

Nema nikakvih dokaza da bi odrastanje u porodici istopolnog para moglo da pospiješi ili podstakne razvoj homoseksualnosti kod deteta. Na našim prostorima sva djeca odrastaju

isključivo u heteroseksualnim porodicama, pa ipak određen postotak ljudi privlače osobe istog pola.

*

ZABLUDA

Seksualna orijentacija je stvar izbora, tj u pitanju je seksualno opredjeljenje.

ČINJENICA

Niko nikada nije odlučivao o tome koji će mu se pol dopadati. Ni oni koji pripadaju heteroseksualnoj većini nijesu odabrali svoju orijentaciju, već su je samo uočili i prema njoj se vodili.

*

ZABLUDA

Pravno priznavanje istopolnih zajednica i brakova ugrožava tradicionalnu porodicu.

ČINJENICA

Pravno priznavanje istopolnih zajednica i brakova nema uticaja na heteroseksualne zajednice i brakove, kao ni na njihovo planiranje potomstva.

*

ZABLUDA

Homoseksualnost pogoršava demografsku krizu i predstavlja prijetnju budućnosti ljudskog roda.

ČINJENICA

Svjetska populacija neumoljivo raste uprkos postojanju homoseksualnosti od davnina. Okrivljivanje manjine za pad pojedinog nacionalnog priraštaja je krajnje iracionalno.

*

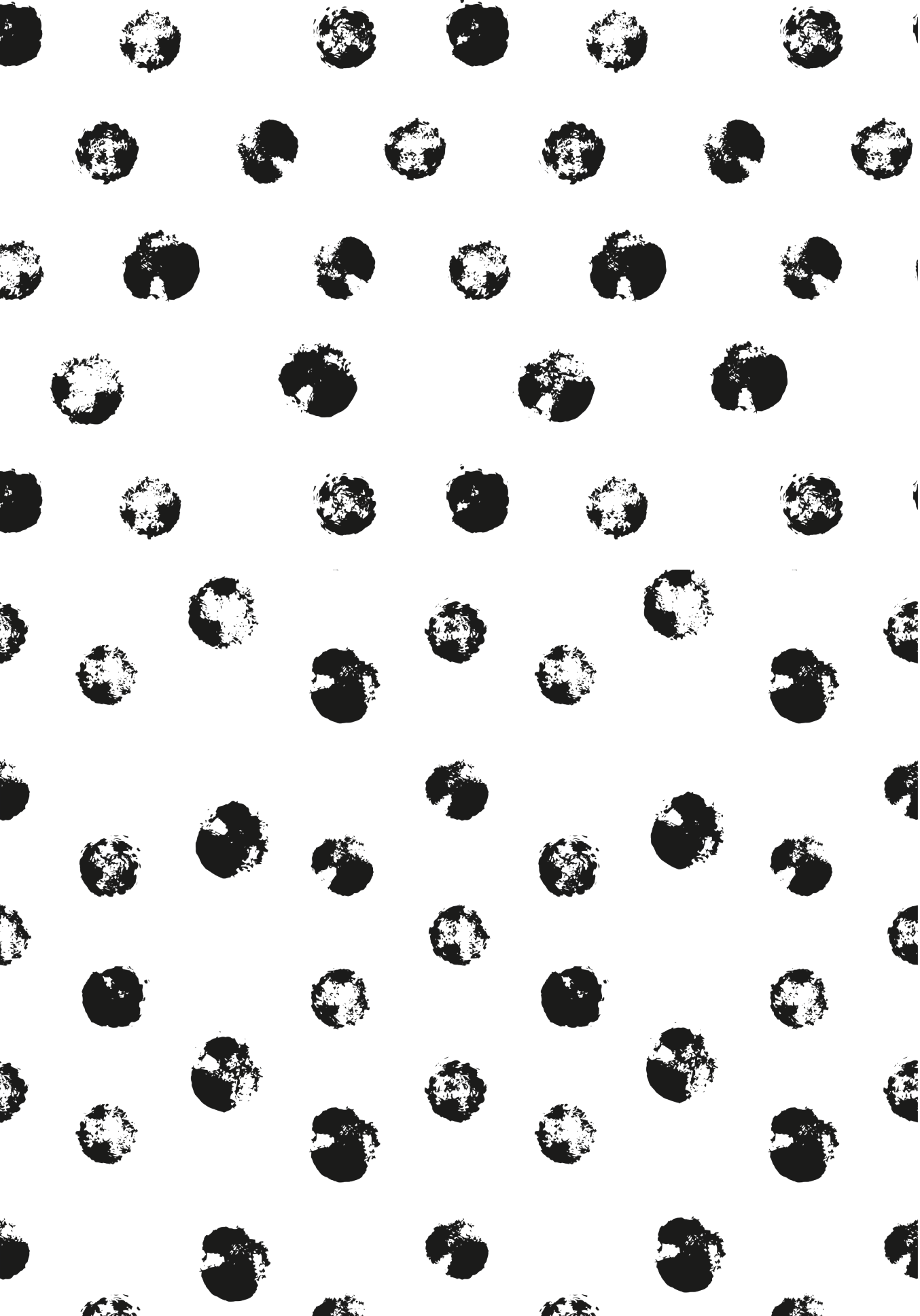
ZABLUDA

LGBTIQ osobe traže posebna prava.

ČINJENICA

Jednaka su prava zagarantovana svim ljudima, pa tako i LGBTIQ osobama, ni manje ni više nego heteroseksualnim. Pristup jednakosti i nediskriminacije kako u oblasti socijane zaštite, tako i uopšte, odnosi se na to da sve osobe, bez obzira na pol, seksualnu orijentaciju ili rodni identitet dobijaju jednak tretman.

Ustavom Crne Gore, svim njenim građanima, zagarantovana su, između ostalih, pravo na dostojanstvo i integritet, sloboda govora, okupljanja i udruživanja, pravo na obrazovanje, socijalnu i zdravstvenu zaštitu kao i jednak pristup državnim institucijama.

POGLAVLJE 6

HOMO/TRANSFOBIČNO NASILJE

LGBTIQ osobe mogu biti, i bivaju, diskriminisane na mnogo načina, što uključuje i nasilje svih oblika i posljedica.

HOMO/TRANSFOBIČNO NASILJE

LGBTIQ osobe, kao žrtve nasilja karakteriše izrazito uzdržavanje od prijavljivanja nasilja kojem su izložene. Osnovni razlog uzrokovan je strahom da će prijavljivanjem nastati uslovi u kojima će njihovo okruženje saznati njihovu seksualnu orijentaciju, koju oni često kriju do kraja života, a možda i detalje iz njihovog seksualnog života. Drugi, rjeđi razlog, odražava nespremnost nekih LGBTIQ osoba da prihvate činjenicu da je djelo nasilja prema njima motivisano njihovom seksualnom orijentacijom.

Među opštom populacijom zabrinjavajuće je postojanje onih koji opravdavaju fizičko ili verbalno nasilje prema LGBTIQ osobama. U istraživanju koje je sprovela agencija Kantar u decembru 2019. godine, za potrebe NVO Juventas, 8% ispitanika navodi da je nasilje nad LGBTIQ osobama prihvatljivo¹⁴. Ohrabruje donekle podatak, da velika većina ispitanika/ca navodi da bi policiji prijavili nasilje nad nekom LGBTIQ osobom.

Dakle, osnovni motiv za neprijavlivanje nasilja prema njima LGBTIQ osobe imaju u skrivanju svoje seksualne orijentacije/rodnog identiteta od okoline. U mnogim izvještajima institucija Evropske Unije i nevladinog sektora konstatuje se da je nevidljivost glavna strategija preživljavanja LGBTIQ osoba u sredinama koje im nijesu naklonjene, odnosno koje su sklone prihvatanju stereotipa i u kojima su široko rasprostranjene predrasude, kakva je nažalost do sada, nadamo se ne zadugo, i naša sredina.

Nevidljivost je glavna strategija preživljavanja LGBT osoba u sredinama koje im nijesu naklonjene.

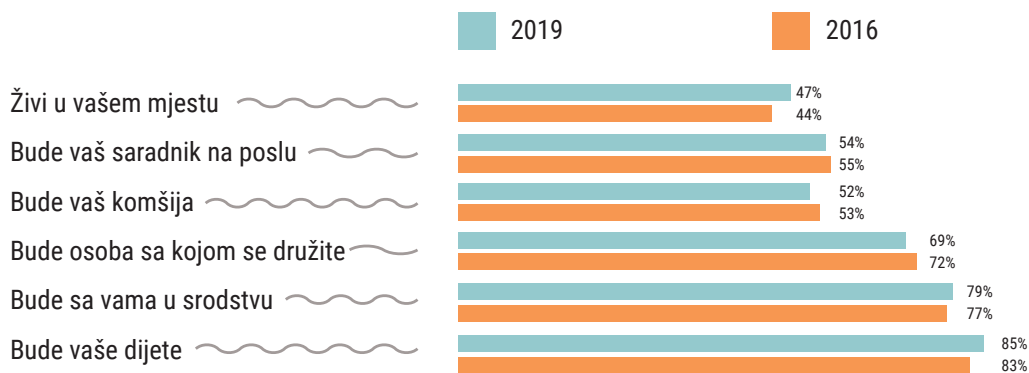
Neprijavlivanje krivičnih djela od strane žrtava homofobičnog nasilja onemogućava djelovanje organa vlasti, i u tom smislu postupanje policije u slučajevima nasilja. Žrtve se često ne obraćaju ni nevladinim organizacijama, ni ostalim nadležnim institucijama, što je problem koji je vezan ne samo za gonjenje počinitelja krivičnih djela, već i za preventivno djelovanje na suzbijanju krivičnih djela kada su žrtve LGBTIQ osobe. U Crnoj Gori vrlo su rijetki slučajevi prijavljivanja krivičnih djela od strane LGBTIQ osoba, što može navesti na pogrešan zaključak da je u našoj zemlji homofobija rijetka i da je crnogorsko društvo vrlo tolerantno u odnosu na različitost seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Socijalna distanca opšte populacije prema LGBTIQ osobama, koju mjeri istraživanje iz decembra 2019. godine, je i dalje dosta izražena. Većini, do velikoj većini stanovnika/ca Crne Gore bi smetalo da LGBT osoba bude njihov saradnik, komšija, a posebno osoba sa kojom se druže, rođak ili dijete.

Neprijavlivanje homo/transfobičnog nasilja od strane LGBTIQ osoba doprinosi da problem ostane nevidljiv.

U daljem tekstu dati su primjeri (citati iz dubinskih intervjua preuzeti iz istraživanja među LGBTIQ osobama sprovedenog u okviru projekta „Crna Gora – svijetla tačka na gej mapi“ organizacija Juventas i CEMI, 2010).

Nažalost i danas, deset godina nakon navedenog istraživanja, iskustva (iako nedokumentovana) su slična, ako ne i ista.

Grafik 1. Pitanje: Da li bi Vam smetalo da LGBTI osoba: Živi u Vašem mjestu/ Bude Vaš saradnik na poslu/ Bude Vaš komšija/ Bude osoba sa kojom se družite i posjećujete/ Bude sa Vama u srodstvu/ Bude Vaše dijete; Rezultati istraživanja među 811 ispitanika iz decembra 2019, koje je sprovedla agencija KANTAR, za potrebe NVO Juventas i Kvir Montenegro. Grafik sadrži i poređenje sa rezultatima istraživanja iz 2016. godine.

1. Oni su nam nešto dobacivali. Mi smo im na to odgovorili (verbalno). Tada se desio fizički sukob. Mom tadašnjem partneru bila je probušena bubna opna, a meni je napukla matična kost na licu. Završili smo u Urgentnom centru. Tada se pojavio i inspektor iz policije. Iako je moj partner znao ko su napadači, mi ih nismo prijavili policijskom inspektoru, niti smo mu rekli čime je napad bio motivisan. Izmislili smo neku drugu priču, da ne bismo izazivali dodatne probleme. (gej muškarac, 25 g.)

2. Pošto su me vidjeli da se šetam s njim, kad smo se razdvojili, ljudi iz njegova kraja sačekali su me i prebili. Govorili su mi 'Marš, pederčino, marš odavde, ubićemo te! Slučaj nijesam prijavio policiji da ne bi otkrili moju seksualnu orijentaciju. (gej muškarac, 30 g.)

3. Počeo je da mi prijete da se čuvam, da je on opasan i da će saznati ko sam. Bilo me je strah. (...) Promijenio sam telefonsku karticu (broj telefona), međutim povremeno bih ubacivao staru telefonsku karticu da provjerim ima li prijetećih poruka. Tamo sam ih nalazio. To su bile poruke kao što je 'Pederu, kad te uhvatim, izudaraću te, a moj pas će da ti odgrize.... (gej muškarac, 20 g.)

4. Iskazao je svoju seksualnost izjavama, izgledom, na svaki način, i bio je pretučen (...) mislim da su ga pretukli ljudi iz njegova komšiluka. (biseksualni muškarac, 21 g.)

5. Moji prijatelji su doživjeli nasilje na Petrovačku noć. Desetak momaka ih je bukvalno napalo.

Oni su bili veoma eksponirani garderobom i svojim izgledom. (...) Provocirali su ih, vrijeđali... Nijesam siguran što se sve dešavalo, ali su se moji prijatelji odmah vratili. (gej muškarac, 23 g.)

6. Samo što se osoba drugačije obukla, bio je odmah okarakterisan kao gej i bio je napadnut zbog toga... Koliko znam, slučaj nije prijavljen policiji. (gej muškarac, 28 g.)

Praksa država iz regiona, (Slovenija, Hrvatska...) ali i Crne Gore ukazuje na činjenicu da žrtve homo/transfobičnog nasilja češće prijavljuju krivična djela za koja su zapriječene više kazne, kao što su ubistvo, teška tjelesna povreda, mučenje, nasilničko ponašanje kada su nastupile teške tjelesne povrede, odnosno djela kad su za žrtvu nastupile teže posljedice, a rjeđe prijavljuju djela kad su po njih nastupile blaže posljedice, poput ucjene, oštećenja tuđe stvari, lake tjelesne povrede i sl. Neke LGBTIQ osobe rađe prihvataju uznemiravanje i prijeteće niskog intenziteta cijelog života nego da slučaj prijave nadležnim državnim organima. Takvo ponašanje trajanjem iscrpljuje žrtvu. Npr. osobe koje su pretrpjele napad na ulici (bilo verbalni ili fizički) strahuju od izlaska na ulicu, a ako im je ubačen kamen kroz prozor, plaše se i boravka u kući. U prijavama, u Crnoj Gori, i dalje prednjače one osobe koje pored toga što su dio LGBTIQ zajednice, članovi su i NVO-a koje se bave ljudskim pravima LGBTIQ osoba.

Praksa je država regiona, ali i Crne Gore, da žrtve homo/transfobičnog nasilja češće prijavljuju nasilje za koje su zapriječene visoke kazne.

Najčešće se krivična djela homofobičnog nasilja prijavljuju kada je počinitelj/teljka nepoznat/a žrtvi. Ti se slučajevi najčešće dešavaju na javnim okupljanjima (npr. povorkama ponosa), u kafićima, klubovima, parkovima, javnim toaletima, ili pak u situacijama kada žrtva otvoreno pokazuje svoju seksualnu orijentaciju, npr. kad iskazuje ljubav i nježnost prema partneru/ki ili se drži za ruke na javnom mjestu s istopolnim partnerom/kom. Dešava se i da žrtva sama kaže svoju seksualnu orijentaciju počinitelju/ki, ili on/a sam/a prepozna njenu seksualnu orijentaciju na osnovu faktora kao što su lična svojstva žrtve i eventualno mjesta gdje se kreće njegovo/njeno društvo. Kao žrtve homofobičnog nasilja često se pojavljuju aktivisti/kinje koji se bave zaštitom i unapređenjem prava LGBTIQ osoba, jer su vidljivi (javno djeluju) i može svako da ih prepozna, npr. prolaznik/ca na ulici, vozač/ica javnog prevoza ili taxi vozila, komšija/nica, prodavač/ica u trgovinskoj radnji i sl. Nasilje prema LGBTIQ osobama dešava se vrlo često na, pred ili nakon javnih manifestacija koje zagovaraju ljudska prava LGBTIQ zajednice, kao što su povorke ponosa, a koje se zapravo i organizuju zbog nedovoljne vidljivosti same LGBTIQ zajednice i zbog ukazivanja na nasilje i diskriminaciju koje se njima dešava.

Najčešće se krivična djela homo/transfobičnog nasilja prijavljuju kad je počinitelj/teljka nepoznat žrtvi, mnogo rjeđe kad je poznat/a.

Policija pri organizovanju manifestacija kakve su povorke ponosa ili sličnih događaja ima veoma važnu ulogu jer treba da osigura bezbjednost, tj. da obezbijedi da se učesnici/ce manifestacija osjećaju sigurnim. To su uvijek događaji visokog rizika, naročito u sredinama gdje ranije nijesu organizovani, tako da policija treba blagovremeno da preduzima opsežne preventivne mjere, poput otkrivanja pokazatelja o namjerama da se počinu homo/transfobično nasilje, a u slučaju eventualnog homo/transfobičnog nasilja da radi na otkrivanju počinitelja.

Povorke ponosa i slični događaji sa LGBTIQ osobama u našoj zemlji i dalje su događaji visokog rizika i zahtijevaju opsežne preventivne mjere.

Slučajevi homofobičnog nasilja od strane roditelja prema djetetu, koji se manifestuju fizičkim i psihičkim nasiljem, što nekad rezultira time da maloljetnika/ca izložen takvom nasilju napusti porodicu, najčešće se ne prijavljuju, jer maloljetnik/ca zavisi od roditelja i u pitanju je njegova/njena elementarna egzistencija.

Slučajevi homofobičnog nasilja od strane roditelja/brata/sestre vrlo se rijetko prijavljuju.

POSTUPANJE POLICIJE U SLUČAJU HOMOFABIČNOG NASILJA

Postoji izražena potreba da policija prema LGBTIQ osobama, odnosno žrtvama homo/transfobičnog nasilja, izgradi specifičan odnos.

U tom smislu:

- policija je dužna da, u postupku sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela, gdje su žrtve osobe iz LGBTIQ zajednice, postupa obazrivo, vodeći računa o zaštiti prava na privatni život;
- ukoliko se radi o maloljetnicima/cama, koji su žrtve homo/transfobičnog nasilja; policija je dužna da postupa na način koji je prilagođen posebnim potrebama maloljetnika/ca;
- prilikom otkrivanja i sprečavanja krivičnih djela kad je žrtva LGBTIQ osoba, policija je dužna da vodi računa o načinu ophođenja prema žrtvi bez diskriminacije po bilo kom osnovu i da postupa nepristrasno i profesionalno;
- ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, policija je dužna da obavijesti državnog tužioca/teljka i samoinicijativno, ili po zahtjevu državnog tužioca/teljke preduzme potrebne mjere da se pronađe učinilac/teljka krivičnog djela, da se učinilac/teljka ili saučesnik/ca ne sakrije ili ne pobjegne, da se otkriju i obezbijede tragovi krivičnog djela i predmeti

koji mogu poslužiti kao dokaz, te da prikupi sva obavještenja koja bi mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka. Dužna je i da pruži pomoć žrtvi homo/transfobičnog nasilja, tj. prema potrebi da joj predloži medicinsku pomoć;

- nakon eventualnog medicinskog pregleda i nakon izlaska žrtve iz šoka, policija je dužna da primi prijavu od žrtve, vodeći računa da žrtva stekne povjerenje u policiju i nakon toga da je odmah dostavi nadležnom državnom tužiocu/teljki;

- ne treba stvarati predrasude koje su vezane za činjenicu da će se žrtva (bilo da je lezbejka, gej...) bolje osjećati ukoliko prima prijavu policijska službenica, zato što je žena, nego policijski službenik, jer se polazi od činjenice da policijski službenik/ca, bez obzira na pol, mora imati jednake sposobnosti za obavljanje policijskog posla.

POLICIJA BI TREBALO DA VODI RAČUNA O SLJEDEĆEM:

- da ne pita žrtvu o njoj seksualnoj orijentaciji i seksualnom životu, niti da je pitanjima navodi da o tome govori, izuzev u slučaju kad je seksualna orijentacija ključna okolnost za kvalifikaciju krivičnog djela, i to uz konsultaciju s nadležnim državnim tužiocem/teljkom;

- da primi prijavu samo na bazi onih okolnosti koje je žrtva navela;

- da surađuje s građanima, institucijama, ustanovama i organizacijama koje se bave zaštitom LGBTIQ osoba od diskriminacije;

- da izbjegava sekundarnu viktimizaciju i protiv žrtava homofobičnog nasilja (osim izuzetno), da podnosi prekršajnu prijavu, zbog narušavanja javnog reda i mira;

- da vodi evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja prema LGBTIQ osobama diskriminacije po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije) i blagovremeno dostavlja podatke iz evidencije Instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao centralnom institucionalnom mehanizmu za zaštitu od svih oblika diskriminacije.

U slučaju potrebe ulaska u privatne prostorije ovlašćeni policijski službenik/ca prisutnim licima predstavice se pokazivanjem službene značke

ili službene legitimacije i jasno i razumljivo saopštiti im razloge zbog kojih im se obraća. Izuzetno, ovlašćeni policijski službenik/ca neće postupiti na ovaj način ako se pretpostavlja otpor ili ako bi se takvim postupanjem ugrozila bezbjednost žrtve nasilja.

Pri prilasku, treba pažljivo osmotriti mjesto događaja i oslušnuti šumove (prijetnja, povišeni glasovi, zapomaganje, plač, lomljava, prasak i sl.), dakle sve što ukazuje na vjerovatnoću da se nad nekim licem vrši nasilje.

Osumnjičeni i žrtve nasilja saslušavaju se odvojeno kako bi svaka od strana dala iskaz o spornom događaju. Posebno će se prikupiti obavještenja o spornom događaju od lica koje je prijavilo slučaj i lica koje je pozvalo policiju. Policija će, bez diskriminacije, obezbijediti potrebnu podršku, pomoć i informacije žrtvama homofobičnog nasilja u porodici.

Kad okolnosti dozvoljavaju, policija će spriječiti kretanje osumnjičenog i drugih prisutnih kako bi ih onemogućili da pridu bilo kojem potencijalnom oružju.

Žrtvi homofobičnog nasilja, osumnjičenom/ osumnjičenim ili drugim licima koja su povrijeđena, obezbijediće se medicinska pomoć.

Potrebno je unapređivati odnos povjerenja između policije i LGBTIQ zajednice. Navešćemo neke primjere, u vezi su s odnosom LGBTIQ osoba prema policiji preuzete iz istraživanja među LGBTIQ osobama sprovedenog u okviru projekta „Crna Gora – svijetla tačka na gej mapi“ organizacija Juventas i CEMI, 2010. godine. Opet naglašavamo, i danas deset godina nakon istraživanja, u LGBTIQ zajednici možemo čuti slične, ako ne i iste izjave.

1. Imao bih teškoće oko pokretanja čitavog tog procesa. Mislim da to ne bi bilo procesuirano na pravi način. To mi izgleda najvjerovatnije. (gej muškarac, 25 g)

2. Ako bih rekla što sam, mislim da bih time samo eksponirala sebe i ništa ne bih postigla. U ovoj zemlji je barem tako. (...) Mislim da bi ti ljudi (u policiji) imali jednako mišljenje, kao i ljudi koji su me napali. (lezbijka, 22 g.)

3. Ne vjerujem im. Mislim da me ne bi štitili na

pravi način. (gej muškarac, 34 g.)

4. Vjerovatno bi bilo i toga da se priča „juče su ga doveli zbog toga i toga“. Bilo bi me strah njihovih kasnijih reakcija, u smislu upiranja prstom u mene. (gej muškarac, 25 g.)

5. Vjerujem da u našoj policiji ne postoji diskrecija kako bi sačuvali informaciju o tome, tako da bi drugi ljudi saznali. (gej muškarac, 30 g.)

6. Ubijeden sam da bih od policije doživio neprijatnost ako bi saznali za moju seksualnu orijentaciju. Dosta članova moje šire familije rade kao policajci tako da znam kako oni razmišljaju po pitanju homoseksualnih osoba. Za njih su to pederčine koje treba prebiti, ubiti... (gej muškarac, 30 g.)

7. Vjerovatno bih doživio poglede koje bih osjetio kao diskriminaciju. (...) Takođe, i neshvatanje sa njihove strane. (gej muškarac, 25 g.)

POSTUPANJE POLICIJE KAD JE MALOLJETNO LICE ŽRTVA HOMOFABIČNOG NASILJA

Policija je dužna da maloljetnika/cu pozove preko zakonskog zastupnika/ce, osim ako to nije moguće, zbog potrebe hitnog postupanja ili drugih okolnosti.

Prilikom prikupljanja obavještenja od maloljetnog lica kao žrtve homofobičnog nasilja, potrebno je da

- ovlašćeni policijski službenik/ca (ispitivač/ica) bude neko kome će maloljetno lice vjerovati
- ispitivanje se obavi nasamo, a nepoželjno je u policijskoj stanici
- ispitivač/ica sjedi pored maloljetnog lica, nikako preko puta
- maloljetno lice nikako ne dođe u kontakt s osumnjičenim za homofobično nasilje
- ispitivač/ica na najpogodniji način zatraži od maloljetnog lica da pojasni izraze koji nijesu razumljivi, pri čemu treba spriječiti da maloljetno lice nebrojeno puta ponavlja svoj iskaz
- maloljetnom licu konstantno se daje podrška, prije, u toku i poslije ispitivanja
- kad je god moguće, koriste se tehnička pomagala (video-zapisi, transparentna ogledala i sl.).

Policija je dužna da omogući prisustvo povjerljivog lica (član porodice, lice iz organa,

ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje žrtva ima povjerenje), u svim postupcima i radnjama u vezi sa zaštitom, u koje je uključeno maloljetno lice koje je žrtva nasilja, a koji su u vezi s odnosima u porodici.

Prilikom razgovora treba nastojati da se stvori atmosfera u kojoj se maloljetno lice neće osjećati kao da je „u nevolji ili krivici“, jer je pripadnik/ca LGBTIQ zajednice.

U razgovoru nikad ne treba potcijenjivati ili kritikovati izbor riječi ili način izražavanja maloljetnog lica, vršiti pritisak da se dobije odgovor ako maloljetno lice to ne želi i nikada ne treba sugerisati odgovore maloljetnom licu. Ispitivač/ica ne smije pokazati šokiranost.

Ovlašćeni policijski službenik/ca ne smije negodovati na ponašanje roditelja maloljetnog lica.

Ovlašćeni policijski službenik/ca ne smije prisiljavati maloljetno lice da skinе odjeću.

Razgovor nikad ne treba sprovoditi u grupi s ostalim ispitivačima/icama.

Ovlašćeni policijski službenik/ca ne smije nikad ostaviti maloljetno lice nasamo s nepoznatom osobom.

O svakoj situaciji koja zahtijeva zbrinjavanje, zaštitu maloljetnog lica i sigurnost policija mora obavijestiti Centar za socijalni rad.

INKLUZIVNA PRAKSA

Svaki oblik diskriminatornog ponašanja može dovesti do odstupaanja od prihvatljivih standarda prakse u pružanju podrške žrtvi diskriminacije i/ili nasilja da prijavi ono što joj se dogodilo.

Zbog prirode svog posla, policijski službenici/ce moraju biti svjesni svojih predrasuda i potencijalne homofobije/lezbofobije/bifobije/transfobije i na koji način mogu uticati na osobu. Čak i najsuptilniji ili indirektan izraz homofobije/lezbofobije/bifobije/transfobije može imati negativan uticaj na odnos policijski službenik/ca-LGBTIQ građanin/ka i spremnost osobe da otkrije

relevantne lične podatke i svoje probleme, kako bi joj se pružila adekvatna podrška.

Stoga, svi policijski službenici/ce bi morali samorefleksivno preispitati sopstvene stavove prema različitim seksualnim orijentacijama i rodnim identitetima, a potom razviti i održavati kompetenciju u radu sa LGBTIQ osobama. Time su u mogućnosti da pruže podršku na saosjećajan i profesionalan način, oslobođen od predrasuda.

Dobra inkluzivna praksa se odnosi na sve oblike različitosti, što podrazumijeva da policijski službenici/ce treba da budu upoznati sa problemima sa kojim se suočavaju LGBTIQ osobe, tako da mogu na adekvatan način odgovoriti na njihove specifične potrebe u domenu sigurnosti i bezbjednosti, kao i na prepreke sa kojim se susrijeću u njihovom ostvarivanju.

PREPORUKE DOBRE PRAKSE

Budite iskreni prema sebi- preispitajte svoja shvatanja i stavove koji mogu uticati na Vaš profesionalni odnos prema LGBTIQ osobama.

Budite svjesni svojih znanja i predrasuda, pa i onih koje se tiču seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Ukoliko osjećate nelagodu u radu sa LGBTIQ osobama i nemogućnost da razumijete njihove probleme, nemojte to ignorisati, jer potencijalni ishod može biti i diskriminatorno ponašanje. Razgovarajte sa profesionalcima/kama koji/e rade sa LGBTIQ osobama. LGBTIQ osobama koje se nađu ispred vas treba pružiti podršku, pa ukoliko procijenite da niste u mogućnosti da sa njima radite na adekvatan način, pozovite svog kolegu/koleginicu, koji bi, u ovom smislu, bio kompetentniji.

Nemojte polaziti od pretpostavke da su sve žrtve nasilja i diskriminacije heteroseksualne orijentacije.

Imajte na umu da se često LGBTIQ osobe plaše negativnih reakcija koje bi mogle uslijediti ukoliko otkriju svoju seksualnu orijentaciju/rodni identitet. Potstavljajte pitanja otvorenog tipa!

Koristite inkluzivan i neutralan jezik u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Koristite rodno neutralan jezik kada se obraćate svojim klijentima, npr. umjesto da pitate: “da li imaš djevojku/momka”, pitajte: “da li se viđaš sa nekim?” Takođe, naučite razliku između seksualne orijentacije i rodnog identiteta i koristite u odgovarajućem kontekstu riječi gej, lezbejka, biseksualac/ka, trans osoba.

Stvorite pozitivno fizičko okruženje u Vašoj kancelariji u stanici koje čini da se LGBTIQ osobe osjete prihvaćenim.

I prije zajedničkog razgovora doprinesite da se osjete dobrodošlim tako što ćete u Vašoj kancelariji/čekaonici imati različite knjige i publikacije o LGBTIQ temama, kao i druge materijale, npr. zastave, naljepnice, postere koji pokazuju LGBTIQ osobe u afirmativnom svijetlu, te čine da se osjećaju sigurno i podržano.

Procijenite da li je seksualna orijentacija/rodni identitet osobe relevantna/an za probleme u čijem rješavanju im nastojite pomoći.

Ukoliko smatrate da jeste, uz prethodnu konsultaciju sa tužiteljem/kom, objasnite im zašto je za Vas, kao policijskog službenika/cu, značajno da razumijete nastali problem i kroz prizmu drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne i/ili rodnog identiteta drugačijeg od cisrodnog. Najbolje je da ih o tome otvoreno pitate prilikom uzimanja potrebnih podataka, ali nikada nemojte insistirati na tome! Imajte na umu da osobe mogu, ali ne moraju biti otvoreni po tom pitanju i da su oni ti koji odlučuju koje će informacije podijeliti sa Vama.

Kada Vam osoba kaže da može biti ili da jeste LGBTI ili Q, reagujte pozitivno i pružite im podršku.

Naročito je značajno mladim osobama, koje su u početnim fazama procesa autovanja (ili coming out-a), da im pomognete da se osjete shvaćeno i podržano jer je vrlo vjerovatno da će se susresti sa predrasudama i nekim oblikom diskriminacije u svojoj okolini. Autovanje je važan period u životu LGBTIQ osoba i period potencijalno povišenog rizika za mentalno zdravlje. Stoga, pokažite interesovanje i razumijevanje za njihovu situaciju, razgovarajte sa njima i dajte im priliku da izraze emocije, te im pružite informacije koje će ih rasteretiti i uputite ih na organizacije koje im mogu pružiti podršku. U prilogu priručnika dati su važni kontakti ovaih organizacija aktivnih

u Crnoj Gori, kao i pregled servisa koji za ciljnu grupu imaju LGBTIQ osobe.

Upoznajte ih koje podatke ćete čuvati kao profesionalnu tajnu, a koji će (ukoliko je nužno) u daljem procesuiranju biti dostupni drugim licima.

Uvjerite osobe koje su došle kod vas da lični podaci koje podijele sa Vama nisu dostupni Vašim kolegama/nicama, te da je u daljem procesuiranju neophodno te iste podatke podijeliti sa trećim stranama koje taksativno navedite. Naglasite i tom prilikom da ste tu da radite u njihovom najboljem interesu, a ne da ih osuđujete. Ne zaboravite svoje zakonske obaveze.

Imajte u vidu da se njihovo seksualno ponašanje može, a ne mora podudarati sa njihovom seksualnom orijentacijom.

Sama činjenica da se osoba identifikuje kao heteroseksualna/homoseksualna/biseksualna ne znači da jeste ili nije imala seksualne odnose sa suprotnim i/ili istim polom.

Edukujte se za rad sa LGBTIQ osobama.

Ukoliko ne posjedujete iskustvo u radu sa LGBTIQ zajednicom, potražite priliku za profesionalnim razvojem koje bi povećale Vaše znanje i razumijevanje snaga, potreba i problema sa kojim se susreću ove osobe. Na taj način, stičete profesionalno znanje i iskustvo za adekvatan i prilagođen rad.

Budite upoznati sa organizacijama koje su na raspolaganju LGBTIQ osobama u Vašoj zajednici.

Važno je da ste informisani o organizacijama i uslugama koje mogu koristiti LGBTIQ osobe u svojoj zajednici, tako da ih pravovremeno možete podijeliti sa njima. Mnogim osobama bi koristilo da se povežu sa LGBTIQ zajednicom. Ukoliko procijenite da je osobi potrebna dodatna profesionalna podrška, važno je uputiti ga/je na odgovarajuće servise ili smještaj, čije kontakte možete pronaći na kraju priručnika.

Pružite podršku i podstaknite učešće bliskih osoba ukoliko je to potrebno i moguće.

Ukoliko je potrebno i moguće, budite spremni da razgovarate sa članovima porodice, partnerima ili bliskim prijateljima LGBTIQ osoba sa kojima

imate priliku da ste u kontaktu, da im pružite podršku i potrebne informacije.

Budite spremni da radite sa transrodnim mladim ljudima.

Ove osobe se često suočavaju sa ozbiljnim rizikom od uznemiravanja i nasilja, te mogu imati i jedinstvene potrebe. Omogućite transrodnim osobama koje su došle kod vas da slobodno izraze svoj rodni identitet na način koji im odgovara (npr. kroz upotrebu imena koje se ne podudara sa ličnim dokumentima). Na taj način gradite povjerenje, te je osoba naklonjenija da sa Vama podijeli sve važne informacije za slučaj kojim se bavite.

**PRIMJERI IZ PRAKSE
NEVLADINIH ORGANIZACIJA
KOJE SE BAVE LJUDSKIM
PRAVIMA LGBTIQ OSOBA**

Da bismo slikovito prikazali o kakvoj diskriminaciji i nasilju je riječ, izdvajamo nekoliko slučajeva koji su prijavljeni timovima koji vode evidenciju, te rade na procesuiranju slučajeva kršenja ljudskih prava LGBTIQ osoba u NVO Juventas, NVO Kvir Montenegro i Asocijaciji Spektra.

SLUČAJ 1:

NVO Juventas se obratio gej muškarac iz Podgorice, starosti 26 godina, zbog nasilja u porodici uzrokovanog negativnim reakcijama brata na njegovu seksualnu orijentaciju. Tokom intervju a žrtva je saopštila da ga je njegov brat, po saznanju da je gej, tukao dva dana i držao zatvorenog u stanu. Žrtva je zadobila više povreda u predjelu glave, lica i grudnog koša. Nasilje se odvijalo u prisustvu ostalih članova porodice koji ga nijesu sprečavali. Oporavak žrtve trajao je dvadesetak dana tokom kojih on nije zatražio medicinsku pomoć niti se obratio policiji. Tek dva mjeseca po oporavku, žrtva je osjetila hrabrost da se obrati za savjet predstavnicima NVO Juventas. Materijalna nesamostalnost žrtve, zavisnost od porodice, nedostatak podrške u okruženju, nepovjerenje u institucije sistema, a prvenstveno činjenica da je počilac nasilja osoba iz primarne porodice žrtve, predstavljaju razloge koji su obeshrabrili žrtvu da prijavi slučaj.

SLUČAJ 2:

Trans žena nastanjena na jugu Crne Gore pretučena je na ulici dok se vraćala kući. Tokom prebijanja, koje je izvršila grupa momaka uzrasta od 17 do 20 godina, koje je žrtva poznavala i koji su znali da je ona transrodna osoba, zadobila je više udaraca i povreda u predjelu čela i tjemena. Istovremeno, bila je izložena i kontinuiranom verbalnom nasilju od strane komšija. U decembru, zabrinuta za svoj život zbog prijetnji smrću koje su joj uputile komšije, obraća se Sigurnoj ženskoj kući u Podgorici. Tokom intervjuua ona je autoru izvještaja saopštila da joj je, između ostalog, komšinica sa kojom je živjela u istoj kući prijetila smrću dok je u ruci imala sataru. Ipak, tom prilikom fizičkog kontakta među njima nije bilo. Po utvrđivanju da može biti ozbiljno ugrožen fizički integritet i život ukoliko ostane u sredini u kojoj je do tada bila, tokom zajedničke saradnje Sigurne ženske kuće, Juventasovog tima koji se bavi slučajevima kršenja ljudskih prava LGBTIQ osoba, Crnogorskog ženskog lobija i LGBT Foruma Progres sprovedene su mjere kako bi se pronašlo adekvatno rješenje za njeno nesmetano funkcionisanje i život u sredini. Ni ovaj slučaj, tj. višestruko psiho-fizičko nasilje nije prijavljen nadležnim organima. Pored činjenice da su transrodne osobe najčešće žrtve zločina iz mržnje, uobičajena je situacija u kojoj bivaju žrtve i „suptilnije“ vrste diskriminacije koja se kreće od pogleda ili zvijeranja punih neprihvatanja ili nelagode do invazivnih pitanja o njihovim djelovima tijela.

SLUČAJ 3 :

Trans žena H.K. je pretučena od strane nepoznatog muškarca na ulici u blizini svojeg doma, dok se vraćala kući u noćnim časovima. Incident se desio nakon njene vidljivosti na Povorci ponosa, koja se desila nekoliko dana prije. Prije nego je pretučena, nepoznati muškarac u pratnji s drugim muškarcem je presreo i rekao joj: “Nećeš mi šetat ovuda pederčino jedna.”, nakon što je oborio na zemlju i počeo da je tuče. H.K je uspjela da ustane, potrčala je u obližnji supermarket, u koji je pokušala da uđe, što joj radnici/e nisu dozvolili/e jer je bila sa psom. Uspjela je da, dok je trčala, nazove policiju. Napadač je izvukao iz marketa i nastavio da je tuče, dok ga nije zaustavio nepoznati prolaznik, pružajući joj ruku uz komentar: “Gospođice,

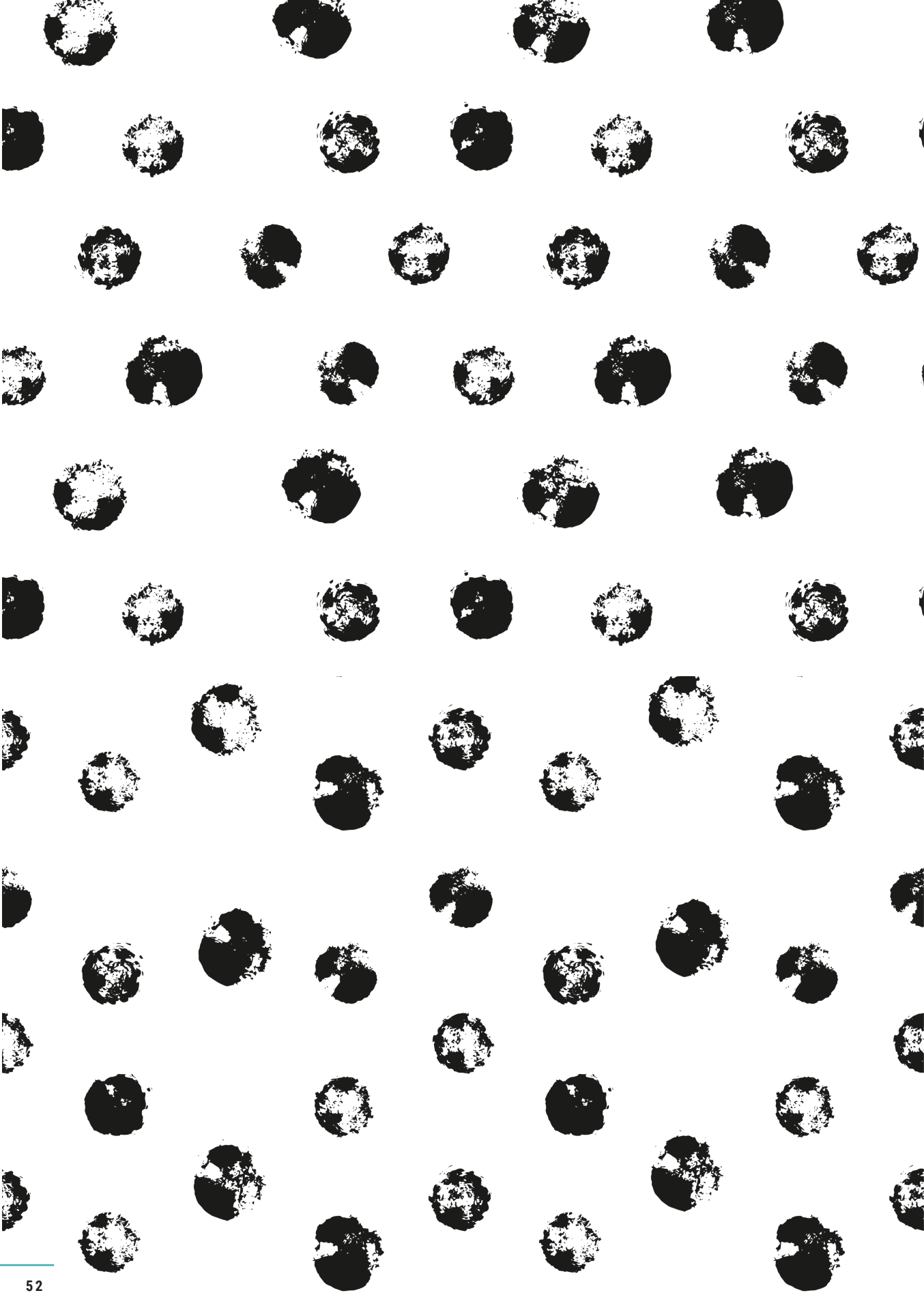
jeste li dobro?”. Nakon što se ona okrenula i pokazala lice, prolaznik je prokomentarisao: “A ti si muško... Možeš da nastaviš da ga tučeš.” Međutim, napadaču je javljeno da policija dolazi, nakon čega je pobjegao, dok ih je H. K. sačekala. Jedan od policijskih inspektora je nakon otkrivanja identiteta napadača, pokušao da je ubijedi da odustane od tužbe, govoreći joj kako je u pitanju “mlad i dobar momak, koji to više neće uraditi”, što je ona odbila. Tužilac je okarakterisao slučaj kao nasilničko ponašanje sa elementima zločina iz mržnje, što je tek drugi slučaj okarakterisan na ovaj način, nakon uvođenja zločina iz mržnje u Krivični zakon 2014. godine. Nakon godinu dana sudskog procesa, donesena je prvostepena presuda u kojoj je okrivljeni osuđen upravo za nasilničko ponašanje sa elementima zločina iz mržnje, što je prva presuda zločina iz mržnje u Crnoj Gori.

Ovo je jedan od primjera na kom možemo da prikažemo opasnost i posljedice neadekvatnog postupanja policijskih službenika, konkretno u ovom slučaju inspektora koji ga je i vodio. Lično poznanstvo sa osobama bliskim porodici ili samom porodicom počinioca je u potpunosti zamaglilo rasuđivanje ovog službenika, koji je potpunosti zanemario posljedice doživljenog nasilja i izložio žrtvu dodatnoj traumatizaciji. Na osnovu ovog naizgled “dobronamjernog” postupka, žrtva je mogla da zaključi da je nasilje bilo “opravdano”, jer dolazi od osobe koja je “mlada, dobra i više to neće uraditi”, da je niko neće zaštititi i da neće dobiti zadovoljenje pred nadležnim organima, te, na kraju, da je njeno povjerenje u policiju neutemeljeno. **Preporučujemo svim policijskim službenicima/cama da se suzdrže od ovakve vrste postupanja, te da svoje akcije isključivo i samo drže u domenu profesionalnog i zakonom određenog.**

SLUČAJ 4 :

Dok je hodao iz naselja Tološi ka centru Podgorice, do mjesta sastanka organizacionog odbora petog Montenegro Pride-a (koji je kasnije dobio slogan_“Čojstvom protiv nasilja”) na raskrsnici bulevara Mihaila Lalića sa Ulicom Meše Selimovića oko 17h I. V. je prišao muškarac u dvadesetim godinama obučen u odjeću za trčanje i bez ikakvog povoda i izgovorene riječi pesnicom ga udario u lice, a potom i pljunuo ispred njega. I.V je pao na

trotoar i dok je pokušavao da ustane, napadač se, takođe bez riječi, jednostavno udaljio. Većina prolaznik je samo izignoriralo događaj ne nudeći pomoć. I.V. je u šoku stajao na ulici i iz tog "transa" ga je prodrmao muškarac koji mu je ponudio maramice. Nakon što je očistio krvavo lice pozvao je hitnu službu i policiju, međutim iz obje institucije je dobio odgovor da nemaju slobodnih vozila da dođu na lice mjesta. Iz hitne pomoći su mu čak predložili da prošeta do njihove zgrade ili uzme taksi. U stanju šoka I.V. je nastavio da se kreće dok nije naišao na trafik, gdje je dopunio račun i pozvao druga i aktivistu organizacije Kvir Montenegro. Nakon što ga je on pokupio I.V. je odvezen u hitnu, a zatim u urgentni centar, gdje mu je utvrđen prelom očne orbite, a policija je uzela izjavu uz dogovor da će ga posjetiti u narednih nekoliko dana. Nakon dodatnih provjera i testova u urgentnom centru utvrđeno je da je lom ozbiljniji nego što se prvobitno činilo (sa ozbiljnom prijetnjom potpunog gubitka vida na desnom oku) te da I.V. mora ostati na bolničkom liječenju kako bi sačekao operaciju koja se nije mogla odmah izvesti zbog otoka i obilnog podkožnog krvarenja. Tih par dana službenici policije su ga svakodnevno posjećivali u cilju jasnog utvrđivanja svih detalja opisanog događaja. Tokom avgusta i septembra I.V. je više puta išao na sastanke sa policijskim službenicima koji su vodili njegov slučaj, te eliminisao osumnjičena lica. Jednog od osumnjičenih je našao preko mreže Facebook, međutim kada je istu osobu vidio uživo u CB-u Podgorica nije mogao sa sigurnošću potvrditi da je to napadač. Takođe, osumnjičeni je negirao svoju umiješanost. Kako je u odnosu na ovog osumnjičenog ipak postojala navedena nesigurnost, I.V. je odlučio da ga ne okrivi za počinjeni napad. Tri godine kasnije slučaj još uvijek nije riješen.

LITERATURA

Valkanou Karleuša M. (2012) Rad sa LGBT populacijom- priručnik za psihologe. Juventas, Podgorica.

Dakić, T, Kaluđerović, J, Kovačević, I. i Čolaković, J. (2017) Vodič dobre prakse u radu sa LGBT osobama, Priručnik za socijalne radnike. Juventas, Podgorica.

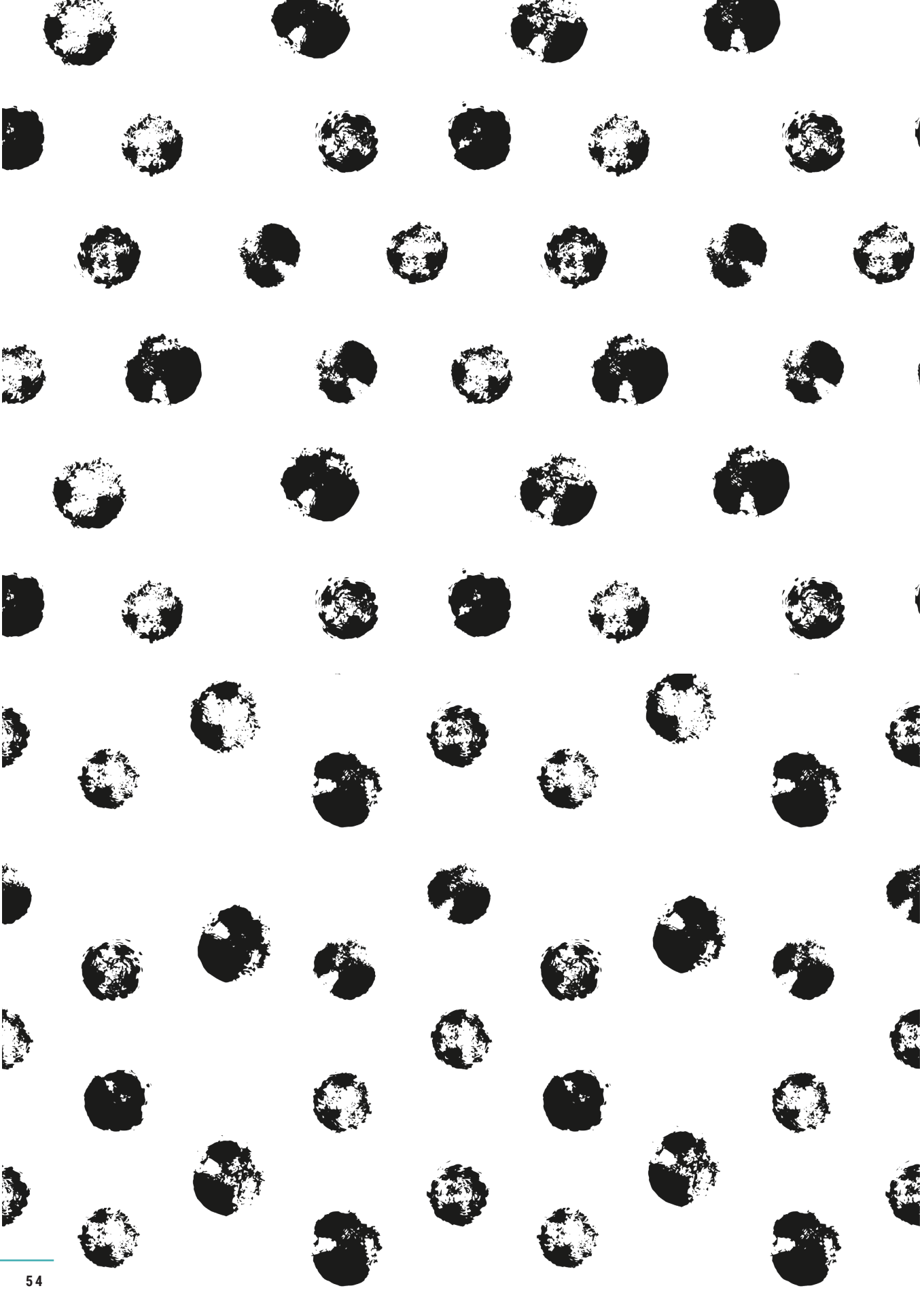
Kalezić, D, Dakic, T, i Savić, M. (2011) Izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Crnoj Gori". Juventas, Podgorica.

Laković, M. (2012) Priručnik o postupanju policije u slučaju homofobičnog nasilja. Juventas Podgorica.

Popović, M, Dakić, T. i Čolaković, J. (2014) Vodič dobre prakse za medicinske radnike/ce u radu sa LGBT osobama. Juventas, Podgorica.

(2019) Bukvar identiteta. Asocijacija Spektra, Podgorica

www.isna.org (web site organizacije Interpolno društvo Sjeverne Amerike (The Intersex Society of North America) koja je prestala sa postojanjem 2008. godine. Njihov rad je nastavila organizacija interACT: zastupnici interpolne omladine (interACT: Advocates for Intersex Youth), koja održava stranicu kao istorijski arhiv.

SERVISI LGBTIQ ORGANIZACIJA I VAŽNI KONTAKTI

U obavljanju svakodnevnih dužnosti policijskim službenicima/cama može od velike pomoći biti i posjedovanje tačnih informacija o uslugama koje nevladine organizacije u Crnoj Gori mogu pružiti LGBTIQ osobama (koje su crnogorski državljani/ke, ali i ukoliko dolaze iz drugih država). U tekstu koji slijedi, mogu se pronaći kratki opisi usluga, ali i važni kontakti odgovornih osoba unutar NVO Juventas, NVO Kvir Montenegro, Asocijacije Spektra i Udruženja LBTQ žena „Stana“.

LGBTIQ DROP IN CENTAR

NVO Juventas predstavlja sigurno i dostupno mjesto u kojem vlada opuštenu atmosferu. U njemu se njeguje okruženje koje poštuje autonomnost i individualnost svake osobe. Uz besplatnu kafu ili čaj se razgovara, mogu se razmjenjivati ideje, širiti mreža socijalne podrške, te dobiti korisne informacije o zdravlju i zdravim stilovima života. U LGBTIQ Drop in centru pružaju se određene (definisane) usluge bez zakazivanja i uputa, a sam dolazak je na dobrovoljnoj osnovi. Zahvaljujući različitom sadržaju, centar je otvoren za LGBTIQ osobe, kao i njihove porodice i prijatelje. LGBTIQ Drop in centar stvara mogućnost za LGBTIQ osobe da u okviru okruženja u kojem žive zajedno izgrade inkluzivnu i dobrodošlu zajednicu.

Drop in centar služi kao referentna tačka za sve dalje opisane servise u nastavku teksta

KONTAKTI:

Jelena Čolaković, jelena.colakovic@gmail.com, 067/867 007

Danijel Kalezić, danijel@queermontenegro.org, 067/309-399

BESPLATNA PRAVNA POMOĆ koju pruža LGBTIQ Asocijacija Queer Montenegro, a kroz koju LGBTIQ osobe mogu dobiti besplatno pravno savjetovanje i zastupanje u svim slučajevima nasilja i diskriminacije koje uključuje seksualnu orijentaciju, rodni identitet, rodno izražavanje i/ili polne karakteristike.

KONTAKT:

Danijel Kalezić, danijel@queermontenegro.org, 067/309-399

PREVENCIJA HIV-A I POLNO PRENOSIVIH INFEKCIJA koja podrazumijeva usluge koje pruža NVO Juventas. Usluge se ogledaju u pružanju informacija o prevenciji HIV-a i PPI, obezbjeđivanju materijala zaštite tokom seksualnih odnosa, sterilnog pribora za injektiranje droga, psihološke, medicinske, socijalne i vršnjačke podrške, organizovanja anonimnog testiranja, kao i pružanja podrške tokom testiranja, ali i olakšavanju pristupa terapiji za HIV i ostalih PPI.

KONTAKTI:

Jelena Čolaković, jelena.colakovic@gmail.com, 067/867 007

Danijel Kalezić, danijel@queermontenegro.org, 067/309-399

INDIVIDUALNE VRŠNJAČKE KONSULTACIJE podrazumijevaju vršnjačko savjetovanje sa LGBTQ aktivistima/kinjama NVO Juventas, NVO Kvir Montenegro i Udruženja LBTQ žena „Stana“ na siguran i povjerljiv način u sigurnom prostoru. Konsultacije se obavljaju uživo, preko telefona i online.

KONTAKT:

Danijel Kalezić, danijel@queermontenegro.org , 067/309-399

Ana Dedivanović, anadedivanovic@gmail.com, 069/766 781

Balša Dragojević, balsadragojevic111@gmail.com, 067/566 533

INDIVIDUALNE PSIHOLOŠKE KONSULTACIJE podrazumijevaju psihološko savjetovanje sa psihološkinjama NVO Juventas na siguran i povjerljiv način u sigurnom prostoru. Konsultacije se obavljaju uživo, preko telefona i online.

KONTAKT:

Jelena Čolaković, jelena.colakovic@gmail.com, 067/867 007

INDIVIDUALNE KONSULTACIJE SA SOCIJALNIM RADNICIMA/CAMA podrazumijevaju savjetovanje sa socijalnim radnicima/cama NVO Juventas po pitanju ostvarivanja prava iz domena socijalne zaštite na siguran i povjerljiv način u sigurnom prostoru, ali i olakšavanje pristupa socijalnim uslugama. Konsultacije se obavljaju uživo, preko telefona i online.

KONTAKT:

Jelena Čolaković, jelena.colakovic@gmail.com, 067/867 007

INDIVIDUALNE KONSULTACIJE SA MEDICINSKIM RADNIKOM/COM podrazumijevaju savjetovanje sa ljekarom NVO Juventas po pitanju trenutnog zdravstvenog stanja, te uputa na različite institucije sistema zdravstva, u skladu sa potrebama, na siguran i povjerljiv način u sigurnom prostoru, ali i olakšavanje pristupa socijalnim uslugama. Konsultacije se obavljaju uživo, preko telefona i online.

KONTAKT:

Jelena Čolaković, jelena.colakovic@gmail.com, 067/867 007

DRUŽENJA I SPORTSKE AKTIVNOSTI koje su zabavnog i društvenog karaktera, rekreativna i opuštajuća NVO Kvir Montenegro, NVO Juventas i Udruženja LBTQ žena „Stana“.

KONTAKT:

Ilija Vujošević, vujosevicilija@gmail.com

Ana Dedivanović, anadedivanovic@gmail.com, 069/766 781

UKOLIKO SE RADI O TRANSRODNOJ, RODNO VARIJANTNOJ I/ILI INTERPOLNOJ OSOBI, SPECIFIČNA PODRŠKA SE MOŽE DOBITI KROZ:

GRUPU SAMOPODRŠKE koju organizuje Asocijacija Spektra, svakog četvrtka u 17:00h. Grupa se bavi pitanjima samoprihvatanja, identiteta, tijela, seksualnosti, partnerskih veza, porodice, diskriminacije u društvu, razvijanjem mehanizama za odbranu od nasilja i diskriminacije i svim drugim temama koje su od značaja za transrodne, interpolne i rodno varijantne osobe.

KONTAKT: Jovan Ulićević, jovan.spektra@gmail.com, 067/135-205

INDIVIDUALNE VRŠNJAČKE KONSULTACIJE podrazumijevaju vršnjačko savjetovanje sa trans aktivistima/kinjama Asocijacije Spektra na siguran i povjerljiv način u sigurnom prostoru. Konsultacije se obavljaju uživo, preko telefona i online.

KONTAKT: Nikola Ilić, nikolailic.spektra@gmail.com , 068/426-695

DRUŽENJA I SPORTSKE AKTIVNOSTI koje su zabavnog i društvenog karaktera, rekreativna i opuštajuća.

KONTAKT:

Nikola Ilić, nikolailic.spektra@gmail.com , 068/426-695

FACILITACIJA PRISTUPA ZDRAVSTVENIM USLUGAMA koju pruža Asocijacija Spektra, a koja obuhvata olakšavanje pristupa medicinskim stručnjacima/kinjama koji/e imaju iskustva u radu sa trans osobama, pružanje pratnje i podrške tokom traženja zdravstvenih usluga, kao i pružanje podrške tokom samog procesa prilagođavanja pola.

KONTAKT: Jovan Ulićević, jovan.spektra@gmail.com, 067/135-205

SKLONIŠTE ZA LGBTIQ OSOBE ŽRTVE NASILJA LGBT Foruma Progres namijenjeno je LGBTIQ osobama kojima je uskraćena porodična podrška zbog neprihvatanja seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta. Korisnicima/ama Skloništa su na raspolaganju hrana, smještaj, odjeća, lijekovi i druge potrepštine neophodne za normalan život. U sklopu LGBTIQ Skloništa su na raspolaganju i servis psihološke podrške, psihijatrijske podrške, pravnog savjetovanja, medijacije i tranzicione podrške.

KONTAKT: +382 20 674 761, +382 69 336 141, podrska@lgbtprogres.me

PROGRAM PSIHOSOCIJALNE PODRŠKE LGBT Foruma Progres je namijenjen svim LGBTIQ osobama kojima je potrebna stručna podrška, koju pružaju stručnjaci za mentalno zdravlje i socijalni radnik u formi individualnih ili grupnih konsultacija.

KONTAKT: +382 20 674 761, +382 69 336 141, podrska@lgbtprogres.me

<https://lgbtprogres.me/online-savjetovaliste/>

PROGRAM PRAVNE POMOĆI I ZASTUPANJA LGBT Foruma progres je dostupan svim LGBTIQ osobama kojima su neophodni pravna pomoć, savjet ili pravno zastupanje u slučajevima diskriminacije, nasilja ili govora mržnje uzrokovanih pripadnošću LGBTIQ zajednici.

KONTAKT: +382 20 674 761, +382 69 336 141, podrska@lgbtprogres.me

<https://lgbtprogres.me/pravna-pomoc/>

PROGRAM DIREKTNE PODRŠKE ZAJEDNICI LGBT Foruma Progres obuhvata rad sa LGBTIQ zajednicom na terenu, dijeljenje kondoma, lubrikanata, edukativnih i drugih materijala vezanih za servise koji su na raspolaganju LGBTIQ zajednici i sve druge korisne informacije.

SOGI Centar za LGBTIQ osobe koji vodi organizacija LGBTIQ SOCIJALNI CENTAR funkcioniše kao mjesto okupljanja LGBTIQ zajednice i nudi bogatu ponudu radionica, edukacija, treninga, predavanja i drugih formi okupljanja namijenjenih LGBTIQ zajednici iz oblasti kulture, politike i javnog života, medija, obrazovanja, aktivizma i sl. U doba korona virusa, određen dio aktivnosti izvodi se i putem interneta.

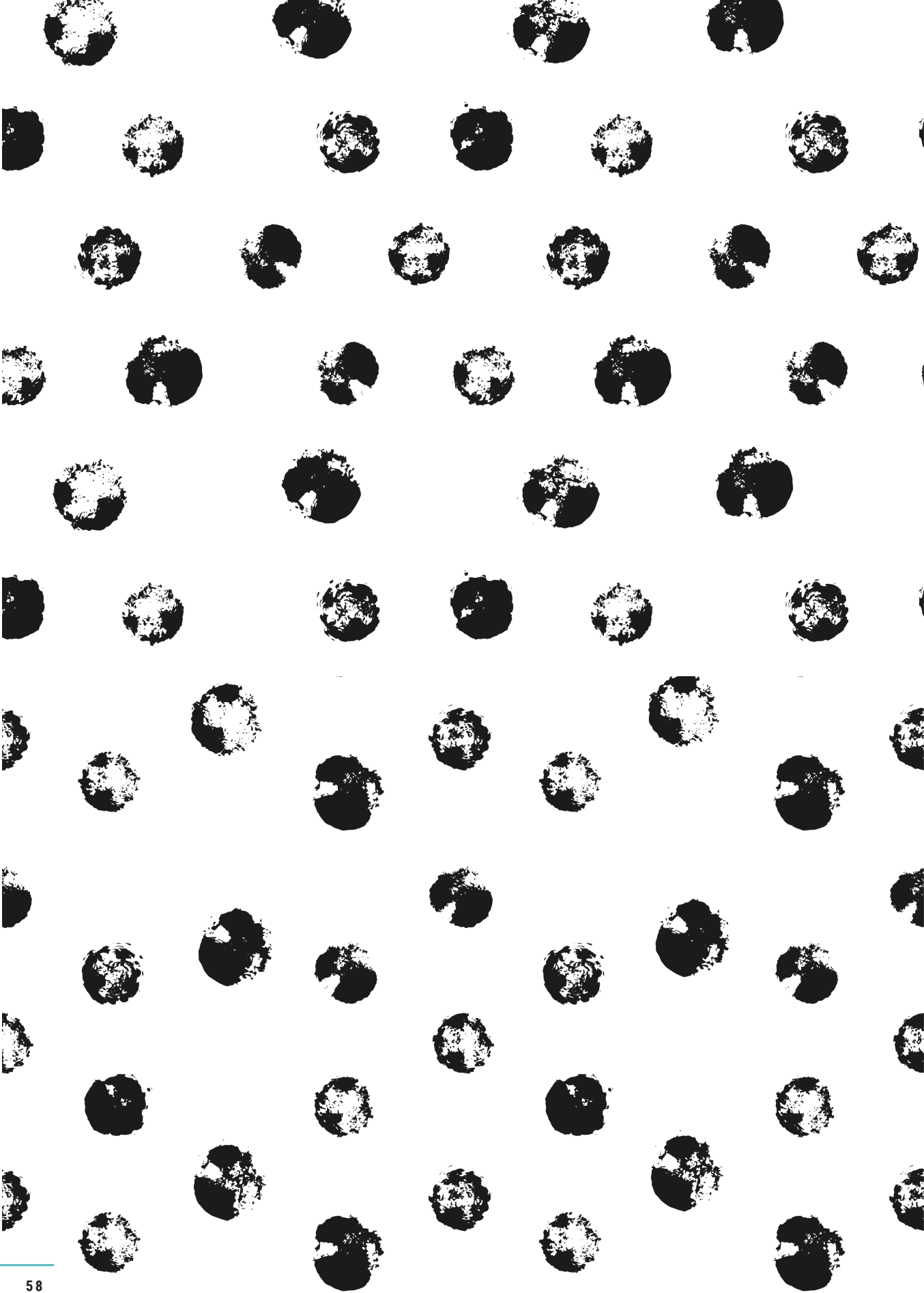
KONTAKT: +382 68 180 982, sogicenter@gmail.com

PROGRAM PSIHOSOCIJALNE PODRŠKE organizacije LGBTIQ SOCIJALNI CENTAR obezbjeđuje redovno mjesečno savjetovanje i psihološke radionice sa stručnim licima u oblasti mentalnog zdravlja za LGBTIQ zajednicu.

KONTAKT: +382 68 180 982, sogicenter@gmail.com

PROGRAM PROMOCIJE ZDRAVIH STILOVA ŽIVOTA organizacije LGBTIQ SOCIJALNI CENTAR obuhvata distribuciju kondoma i lubrikanata, edukativnih materijala vezanih za seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i organizaciju testiranja na polno prenosive infekcije.

KONTAKT: +382 68 180 982, sogicenter@gmail.com

Dopunjeno izdanje ovog priručnika publikovano je uz finansijsku podršku Evropske unije i Savjeta Evrope. Stavovi koje ova publikacija sadrži ni na koji način ne mogu biti posmatrani kao zvaničan stav donatora.

Finansirano
od strane Evropske unije i
Savjeta Evrope

Implementirano
od strane Savjeta Evrope

